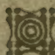
A. SAARESTE

VALITUD EESTI RAHVALAULUD

KEELELISE JA VÄRSIÕPETUSLIKU SISSEJUHATUSE NING SÕNASTIKUGA

TEINE MUUDETUD JA TÄIENDATUD TRÜKK

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS

A. SAARESTE

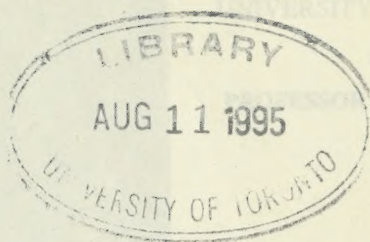
VALITUD EESTI RAHVALAULUD

KEELELISE JA VÄRSIÕPETUSLIKU SISSEJUHATUSE NING SÕNASTIKUGA

TEINE MUUDETUD JA TÄIENDATUD TRÜKK

TALLINNA EESTI KIRJASTUSE-ÜHISUS
1922

Tallinna Eesti Kirjastuse-Ühisuse trükikoda, Pikk t. 2.

EESSÕNA

esimesele trükile.

Käesolev rahvalaulude kogu on kokku seatud eriti koolidele. Selles on püütud kaunimate näidetega esitada tähtsamaid rahvalaulude liikisid. Valikul on katsutud võimalikult põigata laulude eest, mille rahvapärasus kahtlane ehk mis liiga on üleskirjutajate ja väljaandjate rikutud (on ju praeguse teaduse nõuete kohaselt korjatud üksnes need laulud, mis kõige uuemal ajal laulmise järgi kirja pandud; need on seni kahjuks aga käsikirjadesse jäänud). Siiski on teatavil põhjustel ka mõningad vigased ja kahtlased hulka võetud, näit. „Sõjakäskjalg“ ja „Kalevite muna“, kuid, nagu teisteski lauludes, on püütud nende värsimõõtu ja keelt võimalust mööda kohendada.

Loen meeldivaks kohuseks siinkohal tänu avaldada dr. O. Kallasele nii mõnegi lahke juhatuse ja näpunäite eest, mis puutub laulude värsitehnikasse ning laulude valikusse.

A. S.

Tallinnas, 1. XI. 1918.

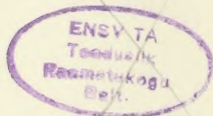
EESSÕNA

teisele trükile.

Käesoleva väljaande mitmeti laiendatud ja süvendatud sissejuhatus on määratud eriti õpetajaile ja keskkooli vanematele aastatele. Tekstidest välja on jäetud võltsitud rahvalaulud „Sõjakäskjalg“ ja „Kalevite muna“, neile asemele aga lisatud 32 uut laulu (umbes 1600 rida), eriti neid rõhutades, mis hiljuti korjatud, seni trükis ilmumata. Uute laulude valikul on otsustandev olnud nende esteetiline väärtus. Et enam tervikulisi kunstitöid pakkuda, on ka selles trükis katsutud laulude eri teisendeid ühte liita. Endistest lauludest on mõned täiendatud variantidest võetud ridadega. Mõningad uued on kõrvuti esitatud ka murdelisel kujul. — Värsimõõdu paranduse otstarbel juurde lisatud sõnad on asetatud nurksulgudesse.

A. S.

Tartus, 10. IV. 22.

LÜHENDUSED.

AS = autori kogust.
Eisen = prof. M. J. Eiseni kogudest.
EK = Ajakiri „Eesti Kirjandus".
Must. VK = O. A. F. Mustonen, Virolaisia kansanrunoja. Helsinki 1893.
Neus EV = H. Neus, Ehstnische Volkslieder I. II. III. Reval 1850-52.
Set. L = Dr. Jakob Hurt, Setukeste laulud I.—III. Helsingis 1904—1907.
Veske ER = Dr. M. Veske, Eesti rahvalaulud I. II. Tartus 1879—83.
VK = Jakob Hurt, Vana kannel I. II. Tartus 1875-86.

I. Sissejuhatus.

Kuna meie kirjandus, s. o. kunstluule, peaasjalikult oma toodete rohkuse, osalt aga ka oma väärtuse, sisulise ja kujulise küpsuse poolest suuremate kulturrahvaste omadest kaugele maha jääb, võime me eestlased endi suusõnalise luule, s. o. rahvaluule alal vähemate üleaedsetega ja enam haritud suurrahvastega julgelt võistelda. Laulude kunstilise küpsuse ja väärtuse poolest võiks paljuid pidada otse klassiliseks, eeskujulikuks, võrreldagu näit. käesolevas kogus „Veere, veere, päevakene“, „Millal saame hellad ühte?“, „Tuul“, „Millal saan ma uinumaie?“, „Metsa lugu“ j. t. Ka rahvalaulude, muinasjuttude, mõistatuste ja vanasõnade rohkuse poolest näime me seisvat teiste rahvaste hulgas esimestel kohtadel. Nõnda oli „rahvaluule kuninga“ dr. J. Hurda kogudes a. 1906 korjatud luuletoodete teisendite arv: 45.000 rahvalaulu, 52.000 vanusõna, 40.000 mõistatust, 10.000 muinasjuttu, 60.000 numbrit ebausu kombeid. Samaks ajaks oli kogutud M. J. Eisenil üle 10.000 rahvalaulu teisendi, lisaks veel määratu hulk muinasjutta, vanusõnu, mõistatusi jne. Sellele juurde tuleksid veel Eesti Rahva Muuseumi kogudes hoiul olevad üle 12.000 rahvalaulu viisi ühes sellekohaste sõnadega, ning Eesti Kirjanduse Seltsi ja Eesti Õpetatud Seltsi kogud. On arvatud, et kogutud Eesti regivärsside ridade hulk on sama suur kui Soome, Karjala-Aunuse, Vadja ja Vepsa omad kokku (K. Krohn).

Peale ülemalnimetatud uurijate on Eesti rahvalaulu tähtsamad korjajad ja tutvustajad: vanemal ajal J. H. Rosenplänter (1782—1846), H. Neus (Ehstnische Volkslieder I, II, III, Reval, 1850—1852), Fr. Kreutzwald (und H. Neus: Mythische und magische Lieder der Ehsten, St. Petersburg, 1854), dr. M. Veske (Eesti rahvalaulud I, II, Tartus, 1879—1883) ja kaasaeglastest dr. O. Kallas (Lutsi Maarahvas, Helsingis, 1893)* Osa dr. Jak. Hurda kogudest ilmusid

*) Viimasil aastail on ka mitmed valitud rahvalaulude kogud ilmund, peale käesoleva veel kogud V. Ridala, Joh. Aaviku, M. J. Eiseni ja K. Petersoni poolt.

raamatutena: „Vana kannel" I, II. Tartus, 1875—1886 ja „Setukeste laulud", I, II, III, 1904—1907. — Meie esimene trükis ilmunud rahvalaul on „Jörru! Jörru! jooks Ma Tullen"— Jüri, Jüri! jooks ma tulen (aast. 1695).

Värsimõõt ja värsitehnika on Eesti, Soome ja Karjala (samati vähestes Vadja ning Vepsa) rahvalauludes peajoontes sama, mis tõendab, et meie rahvalaulu vormilised traditsioonid õige vanad on, pärit. n. n. algsoome ajast (kui eestlased, liivlased, vadjalased, soomlased, karjalased, vepslased veel ligemas ühenduses elasid), ehk igatahes ajast, kui need rahvad (vähemalt eestlased ja läänesoomlased) otsekoheses ühenduses elasid, s. o. paganuse aja lõpujärgust (umbes a. 1000 ümber). Seda tunnistavad ka üksikud sisulised jooned, eriti Soome lauludes. Eriti vanad, paganuseaegsed, on pulmalaulud, sest need ei sisalda ristiusu kiriklikkude talituste (näit. laulatuste) jälgi, samati leidub (Karjala, Ingeri, Soome ja Eesti) pulmalauludes ühiseid jooni Leedu omadega, mis pärit sellest ajast, kus soomesugu rahvastel oli veel otsekohest kokkupuutumist leedulastega. — Kui aga leiame praegu Karjalas, Soomes ja Eestis laula, millel ained ühised, siis ei põlvene see ühtlus mitte algsoomest, vaid meil on tegu lauludega, mis on r ä n n a n u d, harilikult Eestist Ingeri kaudu Karjalasse ja vahest ka Soome, vähemil juhustel ka ümberpöördult. Peale Soome-Karjalast omandatud ainete on mitmed ained ka muilt naabri-rahvastelt laenatud. Et rahvalaulud aegade jooksul vallast valda, kihelkonnast kihelkonda ja rahvalt rahvale rändavad, sealjuures sisu ja kuju poolest muutudes, tôendab meile eri paikade laulude võrdlemine: kõrvuti ehk ligistikku asuvate kihelkondade laulud lähevad üksteisest sisu ja laadi poolest vähem lahku kui lahus, üksteisest kaugel olevate kihelkondade laulud.—Seni ei ole veel mitte tõendada suudetud, et ükski, Eestile ja Soomele praegu ühine laul oleks ajast pärit, kui need rahvad veel koos lõunapool Soomelahte asusid. Igatahes on kindel, et suuremalt osalt on Eesti rahvalaulude sisu pärit katoliku ajast.

Vanemal ajal laulsid meil rahvalaulusid ja kandsid neid edasi iseäranis noored neiud ja noorikud. Kuid on ka kohti, kus muiste lauljateks olnud mehed (näit. Saaremaal). Praegusel ajal on regivärss rahva seas hävinemas, teda laulavad veel vähesed hallpead eided ja taadid metsa- ja sootagustes saunakülades. Kôige rikkamad regivärsside poolest on Virumaa, kirdepoolne Harjumaa, Kihnusaar ja iseäranis Setumaa, kus muistne rahvalaul veel praegugi elutseb

ja edasi kujuneb; ka luuleline väärtus on Setust pärit olevil lauludel vahel kõrgem kui mujal Eestis.

Kõige kasinamalt leidub meil puhteepilisi laulusid, lugulaulusid. Eriti rikkalikult on aga esindatud (nõnda vist ka muistsel ajal) dramatilise loomuga kosja- ja pulmalaulud, olid ju kosjad ja pulmad kõige tähtsam sündmus ja vaheldus igapäises tööelus. Neis lauludes pakutakse õige tervikulist pilti rahva muistsest elukorrast: mälestatakse lapsepõlve, kirjeldatakse abielu, aimatakse ette tulevasi õnne- ning leinapäivi. Ka on kosja- ja pulmalaulud meil kõige algupärasemad: neid ei ole Ingeri ega Vadja poolt mitte laenatud, sest tähendatud laululiik on teatavasti visa rändama.

1. Eesti rahvalaulu keelest.*)

Eesti rahvalaulude häälikulises ja sõnakujulises ehituses tuleb tähele panna järgmisi, kas vanema keele või murdelisi iseäraldusi, mida värsimõõt ustavalt alal hoidnud:

a) Kolme- ja mitmesilbiliste sõnade teise, algupäraselt lahtise silbi täishäälik on pika silbi järele püsinud (kõnekeeles aga kadunud): mõtt**e**lema, võtt**e**lema, ütt**e**lema, sõit**e**maie, püüd**e**maie, nutt**e**maie, künd**e**ma, kand**e**ma, laul**e**vada = laulvat, kaabukand**a**jaida = kaabukandjaid, pähk**e**lida = pähklaid, kaind**e**lassa = kaenlas, ilupeek**e**rid, akk**e**nasta = aknast, ämb**e**rissa, peretütt**a**red, kukk**u**rus, vain*i*ulla = vainul, lask*i*jalle = laskjale, viiekümm**e**nel, raud**a**se = raudse jne.

b) Algupärane lõppvokaal on püsinud ka kahesilbiliste (kui eelmine silp pikk) ja mitmesilbiliste sõnade lõpul (kõnekeeles aga kadunud): „Suvelind*u* liialt laulis“, „Ahven lai*a*, lauk*u* ots*a*“, „Et tuleb poiss*i* Poolamaalt*a*“, „Tuli üksi suur*i* tuul*i*“, „Tere äi*a*, tere ämm*a*!“, „Ava uks*i*, tõsta telg*i*“, „Enne muid*a* must*a* lind*u*“; — „Mina meelt*a* mõttelema“, meid*a* = meid, laine'id*a* = laineid, kardavanikuida, targemaid*a*, maad*a* = maad, haljast*a*, „Hõbedast*a* õrt*a* mööda“;

*) Käesolevas kogus esinevatest laulutekstidest on enam vähem kõrvaldatud need kohalikud murdelised keeleiseäraldused, mis E. rahvalaulu m i t t e ü l e ü l d s e ei iseloomusta. Esineb ju meie rahvalauludel tõepoolest teatav. üle maa enam ehk vähem ühtlane, traditsiooniline luulekeel, mis küll igas nurgas teatavaid kohaliku murde jooni sisaldab, üleüldse aga igapäisest kõnekeelest lahku läheb (vrd. näit. Kihnu ehk Kuusalu ranna laulusid). Nagu praegu kunstluules kirjakeel igal autoril tema kodukeele värvinguga kergelt looritud, umbes nõnda näib lugu olevat ka eripaikade regivärsside keelega.

— seessa = sees, eessa = ees, sülessa, kaelassa, keske'essa, Tarvastussa, toassa (-ssa = -s); — suusta = suust, ninasta, sülesta; — keelilla = keelil, keeltel, sealla = seal, vahella = vahel, kauge'ella = kaugel, vaini'ulla = vainul, sulaselia = sulasel, nômmella, najalla, pealla, arulla; — alta = alt, kauge'elta, = kaugelt, muilta, mailta, arulta, mägedelta; = isaksi = isaks, emaksi, „Võttis kuldase omaksi, Hôbedase arma'aksi", käskujalgadeksi, „Sai siis pesa valmi'eksi"; „Kes mind kuuleb laulevada, laulevada, laskevada", sirguvada = sirguvat; — hulkumassa = hulkumas, orjamassa; ihatessa = ihates, kareldessa = kareldes, kurtadessa = kurtes; siina = siin.

c) Kontraheeritud tüvede tugevas astmes esinevad n. n. hilissündinud diftongid ja pikad vokaalid loetakse kahte silpi: laine'ida, kauni'id, palve'ida, valmi'eksi, varba'alle, kinda'ad, lõuka'alta, taeva'asta, arma'aksi = armsaks, taeva'aie = taevasse, õhtu'ella, keske'essa = keskel, keske'elle, kirve'eta, kauge'ella, kõrge'elle, Paide'esse, haige'eta, hoone'esse. Ka esimese silbi hilissündinud ja isegi algupärased diftongid ja pikad vokaalid loetakse vahel kahte silpi: e'essa, se'esta = seest, „Siin on tu'ul toa teinud" (Nr. 26,3), „Maarija ö'ö maganud" (Nr. 66,6), su'i = suvi, ho'od (<*hooγot) jne.

d) Muistse *-da* lõpulise osastava esinemine (paiguti veel Alutaguse ja P. Tartumaa kõnekeeles tuntud): „Siis ta vihmada vihistab", „Paadist palju on pahada", ihuda.

e) Muistsed ja praegugi veel Põhja-Virumaa ja kirdepoolse Harjumaa murretes püsinud *-je* (rõhuta silbi järele ja *-ie* (rôhulise s. j.) lõpulised sisseütlevad (illativid): pinuje = pinusse, uduje = udusse, pilve'eie = pilvesse, pilve, haavikuie, männikuie, „Peitke peenije linuje", „Puhu see tuli tubaje" = tuppa, „Õuna veeretas vedeje" = vette, „Ajas õuna allikaie", „Lendas meie lepikuie", „Said siis pojad verisulije".

f) Kahekordse *-ll*-e esinemine alaleütlevas käändes, kaasrõhulise silbi järele, nagu see Ida-Eesti murreteie veel praegugi omane: künniselle = künnisele, lävele, katuselle, sõnnikulle, varba'alle = varbale, keske'elle, pööriselle, kõrge'elle, kullerkuppudelle, laskijalle = laskjale jne.

g) Muistse *-ll*-e esinemine alalütlevas käändes, eriti rôhulise silbi järele: vainiulla = vainul, sealla = seal; vahella, nõmmella jne. ja *-ss*-e esinemine seesütl. käändes: sülessa, toassa jne.

h) *i*-lised mitmuse kujud sagedamini kui harilikult kõnekeeles: keel*i*lla = keeltel, noorem*i*sta = noorematest, „Ilma noor*i*ta meh*i*ta“ (№ 6, 13) ilma noorte meesteta, ahven*i*sse.

i) Aegsõna kohtoluline infinitiv on kaasrõhulisena -*maie* lõpuline (nõnda praegu veel Alutaguses): laule*maie* = laulma, püüde*maie* = püüdma, laske*maie*, nutte*maie*, halatse*maie*, hoide*maie* jne. (vrd. -*je*, -*ie* punkt e).

j) *i*- ja *u*-tüvelistel aegsõnadel ilma -*da* lõputa (lühikene) määroluline infinitiv — praegu veel laialt Lõuna- ja Lääne-Eesti murretes esinev: „Võtab noppi nooremaida“ = noppida, „Küll on hale astu teeda“ = astuda.

k) Seesugused paljudele (läänepoolsetele) murretele omased aegsõna kujud, kus teise silbi täishäälik välja langenud: istvad = istuvad, lähvad = lähevad, lendsid = lendasid, astsin.

l) Oleviku mitmuse 3-nda isiku kuju esinemine tugevas astmes (paindes): tegevad = teevad, tahtvad = tahavad.

m) Mineviku ainsuse 3-as isik *i*-lõpuline: „Läks*i* karja saatemaie“ = läks karja saatma, „Keä vasta puttunõs*i*, puttunõs*i*, johtunõs*i*?“ (Jeesus sõitis j. p., 5—6) „Mis minul karjasta kadus*i*?“ (№ 28, 8).

n) Isikuta (umbisikulise) tegumoe kaasrõhuline lõpp minevikus on -*ti* asemel -*tie*: tahe*tie* = taheti, kutsu*tie* = kutsuti, kae*tie* = kaeti, vaadati. Viimased kaks nähtust murretes tundmata.

o) Lühike (ilma *s*-ta) minevik: veeretin = veeretasin, ütlid = ütlesid, tõotid = (sina) tõotasid, külvid = külvasid. Esineb veel laialt idapoolses Eestis (Järvas, Virus, Tartumaal) ja Lõuna-Eestis.

p) Aegsõna olema pööramine oleviku mitmuse 3-as isikus: onvad = nemad on. Ka sõna ei pööratakse: eivad = (nemad) ei (ole). Tuntud Alutaguses ja Lõuna-Eestis.

q) Sagedane aegsõna frekventativkujude esinemine (-*tleda* asemel -*tella*): küsi*tella* = küsitleda, nõua*tella*, „Ega te ilu unus*tele*“, nõrgas*telles*, veere*telles* = veeretledes, liugas*teleb* = liugastab mitmel korral, korduvalt, sapu*telen* jne.

r) -*kse*- lõpuline olevik: „Loogele*kse* linnukene, loogele*kse*, lendele*kse*“ = lookleb linnukene, lookleb, lendleb, „Metsa vastuje tule*kse*“ (Nr. 30, 100). Murretes sel kujul haruldane (vrd. siiski: näikse, tunnukse, kuulukse).

s) Muistne *-ne-* liiteline kahtlev (potentsialne) kõneviis (harilikult = olevik või tulevik): „Ära ma vii*nen* viimse Salme“ = ära ma viin (vist) viimse Salme; — „Saa*ne*b mõrsja meeleline“ (Kalmuneid, 69).

„Nägi*ne*kse, kuulu*ne*kse,
Kes küll vastu puutu*ne*kse,
Puutu*ne*kse, juhtu*ne*kse?“ (Ilu laul, 8—10.)

„Kuhu hääli kuulu*ne*kse,
Sinna metsa murdu*ne*kse“.
(Metsalugu, 7—8.)

„Kuidas orjas olda*ne*kse“.
Käskujalas käida*ne*kse.“
(Orja õpetus, 4—5.)

„Mis sest ôunast sündi*ne*kse?“
(Sinikirja linnukene, 15.)

Nimetatud joon on praegustes murretes tundmata.

t) Omadussõna võrrelvõrde (komparativi) lõpp on vahel (kaasrõhul. silbi järgi) *-mbi* (Virumaal ja Lõuna-Eesti murretes veel praegu *-mb*): kõrge'e*mbi* (Salme laul, 138).

„Ilusa*mbi*, valusa*mbi*.“ (Kalmuneid, 427.)

u) Omastavate asesõnaliste liidete (possesivsete suafiksite) *-ni* (=minu oma), *-si* (=sinu oma), *-na*, *-sa* (=temi. oma, enese) esinemine (elavast keelest hävinenud): *)

„Mina laulan lastada*ni*, . . (=oma last)
Suisutelen sulgeda*ni* . . . . (=oma sulge)
Kui see parti poegada*na*“ . (=oma poega)
(Lapse uinutuse laul, 16—18.)

„Aitüma, hüva*ni* härra!“ (Suur härg, 1.)

„Minu kulla kurtadessa
Ja hane haladessa*ni*.“
(Vaeselapse laul, I. 38—39.)

„Eite põimis põlleje*na*,
Seadis särgi rüppeje*na*.“ (Salme laul, 9—10.)

„Salme hüüdis aidasta*na*.“
(Salme laul, 32.)

*) Alutaguses ja Kodaveres esineb veel *-sa*, kuid ainult määrsõnus: nooreldasa, teeksin veel oma tööd rammuldasa jne.

Tihtipeale tarvitatakse ülalnimetatud liiteid rahvalauludes läbisegi: *-ni* asemel *-na* ja *-na* asemel *-ni*.

v) Sagedane diminutivkujude esinemine: Sinikirja linnu*kene*, poisi*kene*.

„Peretütar, neitsi*kene*,
Talutütar, talle*kene*". (Mardi laul 14—15.)

„Kuu poolt kumeda*kene*,
Päeva poolt punase*kene*".
(Sinikirja linnukene, 6—7.)

w) Kinnitava liite *-p* esinemine: siisa*p* = siis nimelt sesta*p* = sest nimelt; „Teine*p* oli tütar ematu" (Nr. 31, 4) (vrd. see*p* see on, küla*p*).

x) Eesti murrete suuremale osale omane kongruentsi puudumine omadussõna ja asisõna lõppude vahel, s. o. omadussõna käänatakse nimisõna eel ainult omastavani: „Lähen lustil n e i u hulka" = neidude hulka (Ilu laul, 98), „V a l g e laudade vahele" = valgete l. v. (Paras lauluaeg, 8), „Ära poe s i n i s e põõsa" (Sin. linn., 29).

L a u s e e h i t u s e poolest tuleb kõigepealt rõhutada:

y) t e i s t s u g u s t, harilikus kõne- ega kirjakeele mitte esinevat s õ n a d e j ä r j e k o r d a, näit.:

„Too mu rukka roome kirja
P e a l e s e e u d u s e s ä r g i".
(Salme laul, 142—143.)

„Ei mind peta peened särgid,
K a t a e i kardane kasukas,
M a t a e i manteli alune".
(Teoorjuse laul, 17—19.)

„N a i s t e l ä k s n a l j a Narvamaale" (Ilu laul, 61) = naiste nali läks N., „S a a e i t e laulu laulemaie" (Ilu laul, 71) = te ei saa laulu laulma. „K i i s a d s u u r e d, k ü ü d u d s e l j a d" (№ 4, 27) = suured kiisad, küüdud seljad, jne.

z) Esinevad sagedasti „silma nähes", „minu arvates" tüübilised lausekonstruktsioonid (nimisõna omastav ja aegsõna määrolulise seesütlev):

„Rohi noori nõrgasteleb
Minu k u l l a k u r t a d e s s a
Ja h a n e h a l a d e s s a n i,
Linnu v i h a v e r e t e l l e s".
(Vaeselapse laul 1, 37—40.)

„Et ei ulu uued uksed
. . . .
Minu orja hulkudessa,
Vaese lapse vaarudessa“.

(Orja õpetus 50, 53—54.)

Kuidas nägime, iseloomustavad meie rahvalaulude keelt peaasjalikud jooned, mis vanemale eestikeelele omased olnud, praegusest kõnekeelest aga kadunud. Alles teises järjes, vähemal mõõdul, leiame ka jooni, mis mingil käesoleval ajal kõneldaval murdel põhjenevad. Rahvalaulu keele ja kõnekeele vahel on kõigis paigus enam vähem märgatavad vahed. Uuemad murdejooned puuduvad rahvalaulus ikka. Kõnekeelele kõige lähemad on ehk Setu-Võru laulud. Põhja-Eesti rahvalaulu keelt iseloomustab aga peaasjalikult muistne, traditsiooniline laulukeel, kirdepoolses osas rohkem, edelapoolses vähem. Ka uuemal ajal sepitsetud laulud esinevad selles traditsioonilises keeles, mida kui surnud keelt kunagi vahel vigaselt tarvitatakse (näit. „See on kurbade kodu*je*, Nr. 21, 14).

2. Lühike Eesti rahvalaulu värsiõpetus ja stilistika.

Eesti rahvalaulu värsitehnika asjus tuleb kõigepealt toonitada värsimõõdu iseloomu. Maksab üleüldine seadus, et Eesti ning Soome rahvalaulu värss seisab harilikult koos neljast troheusest, s. o. neljast silbipaarist, kus esimene silp rõhuline (—), teine rõhuta (⏑), nii siis — ⏑. Iga seesugust silbipaari nimetatakse troheiliseks värsijalaks. Nõnda on E. r. värsimõõdus harilik järgmine kava (neljajalgne troheus):

„Néidu | áidast | vâlja | ástus“.
— ⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ⏑

„Seal sind | võtsid | orjad | hoida,“
— ⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ⏑ (Nr. 2, 21.)

„Kés mind | kúuleb | láule váda,
Laule | vada, laske | vada“.
— ⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ⏑ (Nr. 4, 1—2.)

Siiski võib olla esimese, harva (ainult Eesti regivärssides) ka teise ehk kolmanda troheilise värsijala asemel daktülus — ⏑ ⏑, s. o. kolmesilbiline värsijalg, kus esimene silp rõhuline, kaks viimast aga rõhuta:

„Mis mina | nútan, | éide kéne?“ (Kari kadunud, 16.)

„Isa toob | pärja | Pärnu maalta (Kiigelaul, 15.)

„Kodunt mul | tooge | suude | sulge“ (Küla ütleb, 13.)

„Küll mina | teaksin, | mis mina | teeksin“.

„Puud ollid, puud ollid, helläd velläd“.
(Vana Kannel II. Nr. 337, B. 1.)

„Tujut, tujut, tukk oli pikka,
Laisa neiu lakk oli laia“.
(Eisen, lhk. 35, 10.)

Vahel võib esimene (harva ka teine või kolmas) värsijalg olla nelja lühikese silbiga (kaksikpürhikius):

„Ühe pani | kú'uk | sí ku | máma“
(Sinikirja linnukene, 51.)

„Pére aga | póega, | péiu | kéne“ (Kadrilaul, 25.)

Ära tule | mùstal | lá ho | búlla“. (Nr. 42, 10.)

„Ema aga | tähe | palve | elle“ (Salmelaul 95.)

Harva leidub ka värssa, kus on neljasilbilises esimeses värsijalas esimene silp pikk, näit.:

„Salme aga | hüüdis | saanis | tagi“ (Salmelaul, 179.]

Kolm ehk neli silpi samas värsijalas võivad esineda ainult tingimusel, et need silbid mitte ühte ega sama sõnasse ei kuulu.

Nagu allpool järgnevatest värsidest näha, võib olla ühes värsijalas kahe silbi asemel mõnikord ka üksainus, kuid üksnes tingimusel, et nimetatud jalas oleks pika täishäälikuga või kaksiktäishäälikuga sõna (kuu, söö, sui, käi jne.), mida siis lauldes kahesilbiliselt loetakse: ku-u, sö-ö, su-i, kä-i jne.

„Tégi kúu, tégi | káksi“
— ⌣ — ⌣ — ⌣ | — ⌣ (Sinik. linn., 36.)

„Làs tuleb súi, | sàab sü |gíse“
— ⌣⌣ — ⌣ | — ⌣ — ⌣ (Suve lõbu, 12.)

„Söö, | tähtę, | joo, | tähte“
— ⌣ | — ⌣ | — ⌣ — ⌣ (Salmelaul, 123.

„Käi, | kiige, kõrge elle“
— ⌣ — ⌣ — ⌣ (Kiigelaul, 1

„Kuu poolt ku méda kene“
⌣ — ⌣ — ⌣ — ⌣ (Sinik. linnukene 6.)

Kahesilbilistena tulevad lugeda pikad täishäälikud vahel ka pikemates sõnades, näit.:

„Rinnalt | veereb vö-ö legi,
Vö - ölt veereb põlvi legi.“ *)
— ⌣ — ⌣ — ⌣ — ⌣ (Nr. 4, 16—17.)

Eesti (ja üleüldse Lääne-Soome hõimude) rahvalaulule on iseloomulik, et ülemalkirjeldatud salmimõõtu tarvitatakse kõigis lauludes, niihästi lüürilistes kui ka eepilistes, samati nôiasônus, mõistatustes, vanusõnus. Erandiks on ainult hääli taotlevad laulukesed (vrd. Ööpik, Pääsuke), samati vahel ka mängulaulud, lastelaulud, mõned tantsu-, pilli- ja jahilaulud.

Selle salmimõõdu kavad on Eesti rahvalaulus reeglikordsed ja algupärased, s. o. juba vanemast ajast omased. Seesugune mõõt esineb alati, kui rahvalaulusid vanakesed meile laulavad. Et aga suuremalt osalt meie rahvalaulude üleskirjutajatele neid laulusid ette on loetud, deklameeritud, ja laulikud nende keelt ja salmimõõtu sealjuures tahtmata moonutanud, siis leiame ka tihtipeale seni trükis ilmunud rahvalauludes, samati ka käesolevas kogus, värssisid, mille mõõt ühes ehk teises tükis seadupärasest mõõdust lahku läheb.

Nagu ülemalesitatud värssidest näha, langevad Eesti rahvalaulu värsirôhud sõnarõhkudega harilikult ühte. Kuid nõnda ei ole asjalugu alati. Et vanasti meie rahvalaulusid peaasjalikult lauldi, nagu ka antiikseid Greeka ja Rooma luuletusi, siis asetati neil värsirõhk sagedasti silpidele, kus sõnarõhku kõnes mitte ei olnud, teiste sõnadega, värsirõhk ja sõnarõhk ei langenud mitte ühte. Seesugust värsirõhu asetamist sõnarõhuta silpidele kutsutakse skandeerimiseks ja ülekantud värsirôhkusid —

*) Viimast rida võib ka lugeda: „Vöölta veereb põlvilegi.“

sünkopiteks. Sünkopeeritud värsid on tuntud ka mõnede Slaavi rahvaste rahvalauludes. Kui soovitakse meil rahvalaulusid vanade laulikule eeskujul skandeerida, siis tuleks allpool esinevaid värssa lugeda ja rõhutada järgmiselt:

„Múllu | jõìn mu|ré ka|rìka“
⌣ | — ⌣ — ⌣ (Ma istun muremäela, 14.)

„Regi | tammi né ta gána“ (Ilulaul, 4.)

„Ise | puud pi núje lähvad“ (Metsa lugu, 9.)

„Haned | haljas tá hõ bédat“ (Kiigelaul, 24.)

„Ära pean mi ná mi|néma“ (Salmelaul, 182.)

Rahvalaulude lugemisel ja skandeerimisel *) tuleb silmas pidada, et teises, kolmandas ja neljandas värsijalas peavad sõnade esimesed pikad**) silbid rõhulised olema, esimesed lühikesed silbid aga rõhuta. Lühike pearõhuline silp võib esineda ainult I-se, harva ka II-se värsijala algul:

Läigin li***nn***a ***uu***litsalle“. (Nr. 8, 5.)
„Ennem ma ***hoid***nud ***tur***ba'aida“ (Nr. 50, 459.)
„Odrad ***põl***lulé ***põ***létab,
Herne'éd ***va***ò ***va***héle,
Tatterád ***to***á ***ta***gáje.“ (Nr. 50, 69—79.)
„Hári kuldane käessa,
hõbedane pealauda.“ (Nr. 10, 20—21.)
„Vési palgid veeretanud,
sádu seinad sammaldanud.“ (Nr. 21, 4—5.)

Nendele seadustele vastavad enam vähem täielikult ainult Kirde-Eesti (Harju ja Viru randade) laulud. Lõuna-Eesti (eriti Setu) rahvalaulude ehitus on palju vabam, mida ei tule aga kuidagi rahvalaulu tehnika muhenemisega seletada. On oletatud, et Setu lauludes veel muistse, algsoome mõõduta rahvalaulu tehnikat peitub, mis aga hiljem edasi on kujunenud lätlastelt laenatud meetrilise värsiehituse mõjul (Niemi, Väisänen, Krohn). Seega oleks Setu rahvalaulude värsimõõt algupärasem, Põhja-Eesti ja Soome oma aga hilisem.

Eesti rahvalaulu prosodiline lahkuminek Soome omast on tingitud Eesti keele arenemisest olenevil põhjustel.

---

*) Deklameerimisel ei ole mitte soovitav rahvalaulusid skandeerida. Soomes näit., kus rahvalaulude retsiteerimise tehnika õige kõrgele arenenud, ei skandeeri paremad deklamatorid mitte. Skandeerimine tegevat laulu masinlikuks ja pulseks.

**) Pikad silbid, on silbid, kus on pikk vokaal ehk diftong, või kinnised silbid (lõppevad konsonandiga). Viimasel puhul peetagu meeles, et Eesti keeles suluvad ka p, t, k eelmise silbi, seega on esimesed silbid pikad sõnus: a-ken, kä-test, ri-pun jne.

Iseloomulikuks jooneks tuleks pidada veel seda omadust Eesti rahvalauludel, et ükski värss ei lõpe ühesilbilise sõnaga. Neljasilbilised sõnad asenevad kas värsi lôpul või algul, mitte aga värsi keskel.

R i i m i ei tunne Eesti rahvalaul värsi lõpul üleüldse mitte, maha arvatud mõned laulud — nähtavasti uuemast ajast pärit, — kus nad arvatavasti naabrirahvaste või kunstlaulude mõjul esinevad:

„Pani käo k i i g u t a m a,
Suvelinnu l i i g u t a m a".

(Lauliku lapsepõli, 3—4.)

Harukorral leiame riimisid ka värsi algul:

„K a t a ei kardane kasukas,
M a t a ei manteli alune".

(Teoorjuse laul, 18—19.)

„E h i t a oma hobune,
K e h i t a oma kübara".

(Lähme Jaaniku tulele. 14—15.

„V e e r s i n kui muna murule,
K e e r s i n kui kera kesale".

(Nr. 29, 33—34.)

Ennemini leidub juba riimisid sama värsirea sees:

S ô u d k e jalad, j õ u d k e jalad.

(Mehehukkaja Mai, 94.)

Riimi kui teatavate silpide kordamise asemel tarvitab aga Eesti rahvalaul, samati kui näit. Islandi, Saksa ja Soome oma, teistsugust kordamist — üksikute häälikute kordamist — a l l i t e r a t s i o o n i.

A l l i t e r a t s i o o n ehk h ä ä l i k u t e k o k k u k õ l a on teatava hääliku või silbi kordumine kahe ehk mitme sõna algul, ühes (harva ka kahes) värsis:

„*Ku*s need *ku*ked *ku*lda joovad,
*Ku*ked *ku*lda, *k*anad *k*arda".

(Kiigelaul, 22—23.)

„*Ve*si palgid *vee*retanud
*Sa*du *s*einad *sa*mmaldanud".

(Nr. 21, 4—5.)

„*La*nge *la*pse *la*u peale".

(Nr. 15, 5.)

„H*ô*be *ô*lpemed *ô*lalla".

(Nr. 27, 37.)

Vahest vôib esineda ühes ja samas värsis ka kaks alliteratsiooni, s. o. kahe algkaashääliku kordumine:

„*K*ivid ei *m*õista *m*eie *k*eelta".

(Ligi jõuab l. a., 23.)

Alliteratsiooni soetamiseks tarvitab rahvalaul sagedasti kohanimesid, maadenimesid, ilma et nende tähendust kuidagi rõhutaks:

„*P*ärg mul paistab *P*ärnumaale,
Pärja *s*abad *S*aksamaale,
*K*uub mul paistab *K*uramaale,
Et tuleb *p*oissi *P*oolamaalta,
*N*aisemees tuleb *N*arvamaalta
Minu pärja ilu peale".

(Kiigelaul, 6—11.)

„*V*irumaa *v*arese sulge,
*H*arjumaa *h*araka sulge".

(Lähme Jaaniku tulele, 17—18.)

Alliteratsioon leidub meie rahvalaulus peaaegu igas värsis. Ainult harva esinevad lauluread, kus alliteratsiooni ei ole:

„Ei mina nuta taadi lööma".

(Vaeselapse laul II, 7.)

„Läks ta kaevult vetta tooma".

(Nr. 20, 16.)

Peale üksikute häälikute kordamise kui kunstiiise mõjumise vahendi tarvitab Eesti rahvalaul veel teistsuguseid kordamisi, tervete sônade, lausete ja isegi laulujärkude kordamist (vrd. näit. „Kari kadunud", algus ja lõpp).

Sõnade kordumine võib olla mitmesugune. Kõigepealt võib esineda teatava sõna kordumine ainult ühes värsis, millele järgnevas reas kordub juba teine sõna, sagedasti esimese sünonüm:

„Helise, helise, metsa,
Kõlise, kõlise, kõrbe!"

(Metsa lugu, 1—2.)

Eelmises värsis korduv sõna võib esineda ka järgnevas värsis, kuid nônda, et liigarvulises värsijalas esinev sõna kordub ka järgmises reas liigarvulises jalas, eelmise värsi paarisarvulises jalas esinev sõna aga järgmise rea paarisarvulises jalas:

„T u l e, t u l e, unekene,
Tu l e, u n i, uksest sisse!“
(Lapse uinutamise l. 1—2.)

„V e e r e, v e e r e, päevakene,
V e e r e looja vetta mööda.“
(Veere, veere, päevakene, 4—5.)

„V a r j u l t sööta, v a r j u l t joota,
V a r j u l t vetta vedada.“
(Kaval kos., 9—10.)

„K a s v a s kuu, k a s v a s kaksi,
K a s v a s kortel kolmatagi.“
(Salmelaul, 14—15.)

„Söö, t ä h t e, joo, t ä h t e,
joo, t ä h t e, ela, t ä h t e,
ela, t ä h t e, rõõmusasti!“
(Salmelaul, 96—98.)

Teatav sõna võib korduda ka kahe, kolme või mitme värsi algul, samati ka lõpul ja keskel:

„K ü l m a kinda'ad käessa,
K ü l m a kirjad kinnastessa.“
(Vastlalaul, 4—5.)

„K o r r a tõuseb k o i d i k u l l a,
K o r r a enne k o i d i k u d a,
K o r r a koidu keske'ella.“
(Salmelaul, 36—38.)

„Ei muna r i k k u n u d muruda,
ei kera r i k k u n u d kesada,
õun ei r i k k u n d õnnekesta.
(Oh seda endista eluda, 35—37.)

Teatava salmirea eelmine pool võib korduda teises reas, järgnev pool aga kolmandas:

„H u m a l h õ i k a s, k ä b i k ä r k i s,
h u m a l h õ i k a s õue alla,
k ä b i k ä r k i s põõsa'assa.“

Väga sagedane on eelmise värsi lõpul esineva(te) sõna(de) kordumine järgneva värsi algul. Iseäranis kaunis on seesugune sõnade kordumine mitmest värsist läbipõimimisel:

„Sai see täkk siis t ä i d e s ö ö n u d,
T ä i d e s ö ö n u d, täide joonud.“
Kaval kos., 17—18.

„Juba lehib lehte puussa,
Lehte puussa, rohtu maassa."
(Suve lõbu, 3—4.)

„Maga kaua, kasva suureks,
Kasva suureks, karjas käija,
Karjas käija, vilja tooja!"
Lapse uinut. laul, 19—21.)

„Palgeilt veereb rinnalegi,
Rinnalt veereb vöölegi,
Vöölt veereb põlvilegi,
Pôlvilt veereb säärilegi,
Säärilt suure varba'alle,
Varba'alt murumäele."
(Nr. 4, 15—20.)

Seesugused kombineeritud sônakordumised suurendavad märksa laulude lüürilist tõusu ja hoogu, näit.:

„Kes mind kuuleb laulevada,
Laulevada, laskevada:
Mõtleb laulvat lustilaulu,
Lustilaulu, rõõmulaulu,
Armulaulu mind ajavat."
(Nr. 4, 1—5.)

Tihtipeale kordab meie rahvalaul terveid lauseid, iseäranis küsimuste ja kostustena:

„Millal maksan eide vaeva,
Ema vaeva, rinna piima,
Mil hauduja ööd tasuksin?
Siisaa maksan eide vaeva,
Ema vaeva, rinna piima,
Siis hauduja ööd tasuksin;
Las' saab maale maasikaida,
. . . ."
(Lapse laul, 1—7.)

Kordamiste eriliigina tuleks ka parallel-sõnade tarvitamist nimetada:

„Sinna tegin saunakese
riigudesta, raagudesta,"
(Vaeselapse saunakene, 47—48.)

Eriti iseloomustab Eesti-Soome rahvalaulu (tuntud ka muinasheebrea laules) n. n. môtteriim ehk parallelism, mis on teatava mõtte kordumine mitmel sõnas-

tusel, ehk teiste sõnadega, lähiste ehk analogiliste, vahel ka vastandliste mõistete esinemine parallelsetes ütelustes, näit. (Kaval kos. 33—35):

„Ei ole neidused kodussa,
Ei ole maimuksed majassa,
Ei ole taimeksed toassa,"

kus kolmes teisendis korratakse üht ja sedasama mõtet, et neiud kodu ei ole. Mõtteriimid on samati järgmised värsid:

„Ema viis hälli heinamaale,
Kandis kiigu kesa peale,
Pani käo kiigutama,
Suvelinnu liigutama".

(Lauliku lapsep., 3—6.)

„Helise, helise, metsa,
Kõlise, kõlise, kôrbe,
Hüüa vastu, hiirekene,
Laula vastu, laanekene".

(Metsa lugu, 1—4.)

„Kurdan kullerkuppudelle,
Halan angervaksadelle,
Nutan noorele rohule".

(Vaeselapse laul I, 32—34.)

„Lõi ta käe kätta vastu,
Teise käe teista vastu."

(Kalmuneid, 335—354.)

„Mind ju peidab peene liiva,
Maha matab musta mulda!"

(Teoorj. laul, 20—21.)

Nagu näitustest selgub, tarvitatakse mõtteriimides ohtralt sünonüma, näit. h ä l l ja k i i g u, k ä g u ja s u v e l i n d, k u r d a n ja n u t a n ja h a l a n jne.

Mõned rahvalaulud on algusest lõpuni mõtteriimides luuletatud, nõnda „Lauliku lapsepõli".

Eesti rahvaluulele iseloomulik on veel nähtus, et iga värss üksikult esitab täiesti iseseisvat, selget ja arusaadavat mõtet, lühikest lauset, ehk määratud lause osa, ning lõpeb seega trükis alati mingi kirjamärgiga (koma, semikoolon punkt jne.); kirjamärk puudub üksnes siis, kui järgneva värssi alustav sidesõna (ja, ehk jne.) komat ei nõua. Sellele seadusele mitte vastavad (näit. Kalevipojas esinevad) värsid ei ole mitte rahvaomased, vaid kunstlikud, ühtlasi vigaselt sepitsetud.

Et võimalikult täielikku pilti kuulaja meelekujutusele pakkuda, et võimalikult sügavamini tunnetele mõjuda, kaldub meie rahvalaul kirjeldustes ja kujutustes sagedasti üksikasju loetlema:

„Kus ta istub, seal igatseb,
Kus ta astub, seal halatseb,
Kus ta seisab — seinad märjad,
Kus ta nutab — nurgad märjad".

(Vaeselapse laul I, 20—23.)

„Muud istvad ilumäele,
Ilulauda neil e'essa,
Ilupeekerid peossa,
Ilukarikad käessa,
Ilukannid kaindelassa,
Iluõied hõlma alla".

(Ma istun murem., 2—7.)

„Las saab maale maasikaida,
Linna alla lillakaida,
Valli alla vaarikaida,
Soo alla murakaida,
Papi alla pähkelida".

(Lapse laul, 7—11.)

Samati on Eesti rahvalaulule omane tarvitada isesugust arvsõnade astendust ehk gradatsiooni, seda nimelt tunnetele mõjumiseks, — mingisuguse kelmika ja ülemeelse mänguna ja naljatlusena:

„Viis on vaimu välja pealla,
Kuus on kubjasta järella,
Seitse selja peksijada,
Kaheksa karistajada,
Kümme külje mõõtijaida".

(Teoorj. laul, 1—5.)

Sagedasti tarvitatakse tuntud maagilist arvu kolm. Salmel käivad kolmed kosjad: kuu, päike ja täht. Sinikirja linnukene valib omale kolme põõsa hulgast ühe pesategemiseks. Tihtipeale esineb ka maagiline arv seitse.

Et jutustust hästi elustada ja seega meelekujutuse peale suuremat mõju avaldada, pruugib rahvalaul sagedast retorilisi küsimusi ja kostuseid:

„Kes toob pärja Pärnumaalta?
Isa toob pärja Pärnumaalta.
Kes toob saapad Saksamaalta?
Ema toob saapad Saksamaalta.
Kes toob kuue Kuramaalta?
Vend toob kuue Kuramaalta“

(Kiigelaul, 14—19.)

„Mis sest õunast sündinekse?
Sinikirja linnukene,
Sinikirja, siibakirja“.

(Sinikirja linnukene, 15—17.)

„Kellel kurdan, tütar kurba,
Kellel kurdan kurva meele,
Hani haige'ed halatsen,
Lindu vihad veeretelen?
Kivile kiriku teele,
Paele papi välja peale“.

(Vaeselapse laul I, 24—29.)

Samaks otstarbeks tarvitatakse ka retorilist eitust (negatsiooni):

„Ei Vastel toassa seisa,
Vastel sôidab vainiulla“. (Vastlalaul, 2—3.)

Ka retorilised usutlemised ja tingimised ei ole Eesti rahvalaulus sugugi harukordsed; nad elustavad jutustust õige tuntavalt:

„Peretütar, neitsikene,
Talutütar, tallekene:
Võta pindu pingistagi!
Kui pole pindu pingissagi,
Võta pindu parrestagi;
Kui pole pindu parressagi,
Võta laastu lôuka'alta;
Kui pole lõukal laastukesta,
Võta tohtu toa laelta“.

(Mardilaul, 30—38.)

Tihtipeale armastab rahvalaul tarvitada ka kaunistavaid lisasõnu *(epitheton ornans)*:

„Peretütar, neitsikene,
Talutütar, tallekene“.

(Mardilaul, 30—31.)

„Peeter *peeni, mees madala,*
Kalevine poisikene“.
(Kalmuneid, 1—2.)

Nagu luulel üleüldse, nii on ka eriti meie rahvalaulul pruugiks *võrdlusi* tarvitada, ja mõned on neist osavalt leitud ja harukordselt kaunid, näit.:

„Vara on vareski liikel,
Enne muida musta lindu,
Enne koitu koovitaja,
Enne päeva pääsukene;
Veel varem on vaene lapsi,
Enne muid ematu tütar“.
(Orja õpetus, 30—35.)

„Nurmella kolmed väravad,
Väljalla kolmed orased,
Tapulla kolmed humalad,
Emal kolme tütarlasta“.
(Vana kannel, II. Nr. 243, A.)

Vahel leiame ka õige õnnestanud *eitavaid võrdlusi:*

„Lepasta lehed lähevad,
Kasesta lehed kaovad,
Alanevad haabadesta,
Taganevad tammedesta,
Varisevad vahterasta,
Käbi kukkus kuuskedesta.
Ei minu pidu parane,
Ei minu elu ülene,
Vähene ei vaevapäevad!“ *)
(Neus EV. Nr. 48 D.)

Tähelepanu tuleks juhtida ka Eesti rahvalaulus sagedalt esinevate *métaforidele* (*ülekannetele*, kreeka μεταφορά), s. o. luulelistele vahenditele, mis selles seisavad, et kaht asja neile ühiste omaduste põhjal võrreldes tarvitatakse ühe asja nimetust teise asja nimetuse asemel. Kutsutakse seda harilikult *piltlikuks* nimetuseks:

*) Arvatavasti ülalesineva rahvalaulu mõjul laulab ka Dr. M. Veske luuletuses „Võeral maal“:

„Tuleb kevade aeg kätte,
Tooming tõttab lehile,
Kaasik lehtel lehviteleb,
Kuusel kasvab käbike.

Tuleb sügise aeg kätte,
Tõtvad lehed toomingust,
Kasest lehed kahanevad,
Käbi kukub kuusikust.

Aga mul ei kurbtus kao,
Isamaale igatsus.
Ei mult muret ära murra,
Võera maade iludus.

„Ei ole neidused kodussa,
Ei ole maimuksed majassa,
Ei ole taimeksed talussa".

(Kaval kosilane, 33—35.)

„Ei mina kuld lähe päevalegi,
Hõbe ei pärgapealegi!"

(Salmelaul, 56—57.)

Eriti iseloomustav on aga meie rahvalaulule n. n. sünekdok (Sünekdoche), s. o. luulevahend, millega kedagi inimest nimetatakse luuleliselt kas ühe tema riideosa ehk ehte, vôi tema kaunima ja silmapaistvama kehaosa järele (*pars pro toto* — osa nimetus terve asja nimetuse asemel). Nõnda kutsutakse tütarlast rahvalaulus: kardavanik, tinapihta, sinipõlle, kuldapärga, helmekaela, ubasuu (väikese oasuuruse suu pärast) jne.; naist nimetatakse linikpeaks, sest et ta peas linikut, rätikut kannab; noorimehi hüütakse vahel rätikkaeladeks (Ligi jõuab liisu aega, 5), siidisärkideks, päikest — pärgapeaks (Salmelaul, 57) jne.

Lõpuks tuleks rôhutada veel mõnesuguseid iseäraldusi Eesti rahvalaulus, kõigepealt sagedasti esinevaid luulelisi liialdusi, julgeid, imelisi, muinasjutulikka ja kaunid luulepilta:

„Ma teeks toa tuule peale,
Elu ilma ääre peale,
Maja marja varre peale,
Koja kobru lehe peale."

(Oleks minu olemine, 3—5.)

„Sõua, kiige, sinna maale,
Kus need kuked kulda joovad,
Kuked kulda, kanad karda,
Haned haljasta hõbedat,
Peened linnud penningida!"

(Kiigelaul, 21—25.)

„Neid läks Virult vetta tooma,
Hôbe õlpemed õlalla,
Hõbe ämbrid õlpemessa,
Hôbe vitsad ämberissa."

(Kaval kosil., 36—39.)

„Mardid tulnud kauge'elta,
Üle soo, läbi libeda,
Kullasta kõrendat mööda,
Vaskista valemit mööda."

(Mardilaul, 1—4.)

„Õuna see mõnesugune:
Kuu poolt kumedakene,
Päeva poolt punasekene,
Riia poolt on ristiline,
Narva poolt on naastuline,
Harju poolt on auguline.“

(Sinik. linnuk., 5—10.)

„Meie koplis kolmi põõsast:
Üks oli sinine põõsas,
Teine oli punane põõsas,
Kolmas kullakarvaline.“

(Sinik. linnuk., 24—27.)

„Leidis kana karjateelta,
Kuke kullatud mäelta,
Kana siblis siidisida,
Kukke kulda narma'aida.“

(Salmelaul, 5—8.)

Tihtipeale on meie rahvalaulule omane ka isesugune mäng ja naljatlus sõnade ning mõtetega:

„Hakkas siis pesa tegema,
T e g i k u u, t e g i k a k s i,
P o o l e k u u d a k o l m a t a g i,
N ä d a l a g i n e l j a t a g i,
Sai siis pesa valmieksi.“

(Sinik. linnuk. 35—39.)

Üheltpoolt on meie rahvalaulu stiil ja väljendusviis kaunis traditsiooniline, kindlate ja igas maakonnas korduvate ütelusviisidega, nagu kunagi luulel, mis teatava pikema ajajärgu jooksul on kujunenud, ja nii siis kui mingi koolile omase ümbritseva elu vaatlemise ja nähtud asjade väljendamise traditsioonid omandanud. Näitusteks olgu kas või alati korduvad ütelused: „Mina siis mõistsin, kohe kostsin“, „Tütar mõistis, tütar kostis“, „Äi siis mõistis, ämm siis kostis“ ehk jälle:

„Läksin mina tüki teeda,
Tüki teeda, m a r g a m a a d a.“

„Läksin metsa kõndimaie
U d u s e l l a h o m m i k u l l a,
V a r a s e l l a v a l g e'e l l a.“

Kuid samal ajal leiame Eesti rahvalaulust tihti ka õige tabavaid, kujukaid, isikulisi ja värskeid pilta, uudseid ja üllatavaid ütelusviisisid, nagu järgmistes katkendites:

„Nõtkub nõmmella pedaka,
Liigub soossa kaskijalga,

— — — — — — —

Varssa karjub kauge'ella,
Naerab neidune külassa."

(Suve lõbu, 6—7, 10—11.)

„Soo kõik siniheline,
taevas laia laiguline."

(Mehehukkaja Mai, 8—9.

„Uinusin unemäele,
viibisin vilet ajama,
pajupillida puhuma."

(VK II. nr. 261 A.)

„Oli mul üksi vennakene:
tegi tuulesta hobuse,
piibelehest pistis silmad,
kasteheinast raius kabjad."

(VK. II. nr. 203 B.)

II. VALITUD RAHVALAULUD.

A. LAUL, LÕBU, LOODUS.

1. Lauliku lapsepõli.

Kui ma olin väiksekene,
Kasvasin ma kannikene:
Ema viis hälli heinamaale,
Kandis kiigu kesa peale.
Pani käo kiigutama,
Suvelinnu liigutama.
Seal siis kägu palju kukkus,
Suvelindu liialt laulis.
Mina meelta mõttelema,
Mõttelema, võttelema.
Kõik ma panin paberisse,
Raiusin kõik raamatusse.

2. Kannel.

V. Nigula, Haljala, Kadrina, Harju-Jaani ja Kursi teisenditest liidetud. Elseni kogudest.

Minu aga väike vennakene
See tegi kannelta mäella:
Õunapuusta õige'esta,
Sarapuusta sirge'esta,
Tammesta, kôvasta puus'a.
Kust ta lõhkus kandle keeled?
Haugi suure hammastesta.
Kust ta puuris kandle pulgad?
Lõhe suure lõualuista.
Kust sai keeled kandle peale?
Keeled neiu juuste'esta.
Kui sai kannel valmi'eksi,
Ei olnd pilli peksijada,
Kandeli helistajada,
Viiuli vilistajada.

Mina venna palve'elle:
Minu hella vennakene!
Vi'i kannel kamberie,
Sea sängi serva peale,
Peksa ise pöidelella,
Oska sõrme otsadella,
Raba rauda kämbelella!
Venda peksis pöidelella,
Oskas sõrme otsadella,
Rabas rauda kämbelella.
Nõnda hüüdis venna pilli,
Haledasti kaasa kannel,
Kui see nuttis neiu noori,
Isa õuest viiessagi,
Kaasa koju käiessagi,
Ämma tuppa tuuessagi.
Nõnda nutad, neiukene,
Kui hüüab kannel mäella,
Ilu pilli põõsa'assa.

3. Küla ütleb: Kuku, kuku!

Kolga-Jaanist VK II Nr. 154 B.

Küla mul ütleb: Kuku, kuku!
Küla lapsed: Laula, laula!
Mis mina kukun, kurba lindu,
Või mis laulan, halba lapsi?
Koju jäänd mul suude sulge,
Laua alla laulu lehte,
Kirstu kappi keele kõlksu,
Parsile pajatse vakka.
Kulla poisid, noored mehed!
Pange ratsud raketesse,
Paadid hõbe pannaldesse,
Täkud tinatärnidesse:
kodunt mul tooge suude sulge,
Suude sulge, laulu lehte,
Kirstu kapist keele kõlksu,
Parsilta pajatse vakka.
Siis mina hakkan laulemaie,
Laulemaie, laskemaie,
Ööpikene üttelema,
Kägu kulda kukkumaie,

Lõokene lõõrimaie:
Et ep saa küla magada,
Valla orjad uinutada,
Poisid unda poolitada,
Mehed unda meelitada,
Naised unda naljatada.
Küla siis tõusis künniselle,
Rikas rehe katuselle,
Santi sauna sõnnikulle:
Kust see laps need laulud võtnud,
Hulluke sõnad osanud?
Mina mõistsin, kohe kostsin:
Viisi mina võtsin lutsu suusta,
Laulud latika ninasta,
Sõnad kiisa keele alta.

(Vrd. ka Veske ER I Nr. 6, Must. VK Nr. 103.)

4. Kes mind kuuleb laulevada. *)

Kolga Jaanist. VK II Nr. 164 B.

Kes mind kuuleb laulevada,
Laulevada, laskevada:
Mõtleb laulvat lusti laulu,
Lusti laulu, rõõmu laulu,
Armu laulu mind ajavat.

Mina mõistsin, jälle kostsin:
Ei mina laula lusti laulu,
Ega mina laula rõõmu laulu!
Laulan ma läbi murede,
Läbi hoolte, ohkamiste.
Laulab suu, süda muretseb,
Silmad vetta veeretavad,
Kulmud kulda tilgutavad.
Pale laseb laine'ida,
Palgeilt veereb rinnalegi,
Rinnalt veereb vöölegi,
Vöölt veereb põlvilegi,
Põlvilt veereb säärilegi,
Säärilt suure varba'alle,
Varba'alt muru mäele.

Kus siis kukkus kulla tilka,
Sinna tekkis tiigikene,

*) Ridades 9, 11, 23 on sõnade järjekord muudetud.

Sinna kasvas järvekene,
Kalad kuldased se'essa,
Hôbedased lutsukesed,
Purikad, pugalad küljed,
Kiisad suured, küüdud seljad,
Ahven laia, lauku otsa.
Tooge noodad, noored mehed,
Võrgud, Võnnu poisikesed!
Lähme kala püüdemaie,
Kiiska kinni võttemaie,
Angerjat hanipajusta,
Lutsu lehe tuka alta.

5. Ilulaul.

Setumaa rahvalauludest kokku põlminud dr. Jak. Hurt.

Ilu sôitis jõge pidi,
Laulu laia välja pidi,
Hobu hoietud e'essa,
Regi tammine tagana,
Naine roogune re'essa,
Sõnad sõelaga sülessa,
Laulud lõngaga kaelassa.
Näginekse, kuulunekse,
Kes küll vastu puutunekse,
Puutunekse, juhtunekse?
Vastu puutus poiste hulka,
Kamand kaabukandajaida.
Nemad haarsid küsitella,
Küsitella, nõuatella:
„Kuhu lähed Ilukene,
Kuhu lased, Laulukene?
Kas sa, Ilu, meile tuled,
Kas sa, Tantsu, meida tahad?“
Ilu keelilla kõneles,
Ilu taidis, vastu lausus:
„Ega ma, Ilu, teile lähe,
Ega ma, Tantsu, teile taha.
Ei ma taha poiste hulka,
Kaldu ei poiste kamandusse,
Ihata ei poiste ilu,
Taheta ei poiste tantsu.

Poistel onvad puised sõnad,
Lõhmusesed laulukesed.
Lähete nurme kündemaie,
Kaldute atra kandemaie,
Sealla ilu unustate,
Laulu meelest minetate.“
Ilu sõitis jõge pidi,
Laulu laia välja pidi,
Hobu hoietud e'essa,
Regi tammine tagana,
Naine roogune re'essa.
Sõnad sõelaga sülessa,
Laulud lõngaga kaelassa.

Näginekse, kuulunekse,
Kes küll vastu puutunekse,
Puutunekse, juhtunekse?
Vastu puutus naiste hulka,
Puutus lidu linikpäida.
Nemad kaarsid küsitella,
Küsitella, nõuatella:
„Kuhu lähed, Ilukene,
Kuhu lased, Laulukene?
Kas sa, Ilu, meile tuled,
Kas sa, Tantsu, meida tahad?“

Ilu keelilla kõneles,
Ilu taidis, vastu lausus:
„Ega ma, Ilu, teile lähe,
Ega ma, Tantsu, teile taha.
Ei ma taha naiste hulka,
Kaldu ei naiste kamandusse,
Taha ei ligi linikpäida;
Ihata ei naiste ilu,
Taheta ei naiste tantsu,
Kaeta ei naiste kargust.
Naiste läks nalja Narvamaale,
Naiste läks lusti Luigamaale*),
Õunapuusse ilusasse,
Verevasse vislapuusse.
Teie ilu unustate,
Laulu meelest minetate:

*) Luigamaale — Luugamaale.

On teil lapsed pisukesed,
Onvad kasinad kanased,
Lähete ulli uinutama,
Meelimarja minetama,
Saa ei te laulu laulamaie,
Saa ei te ilu iskimaie,
Sestap te ilu unustate,
Laulu meelest minetate."

Ilu sõitis jõge pidi,
Laulu laia välja pidi,
Hobu hoietud e'essa,
Regi tammine tagana,
Naine roogune re'essa.
Sõnad sõelaga sülessa,
Laulud lõngaga kaelassa.

Näginekse, kuulunekse,
Kes küll vastu puutunekse,
Puutunekse, juhtunekse?
Vastu puutus neiu hulka,
Kamand kardavanikuida.
Nemad haarsid küsitella,
Küsitella, nõuatella:
„Kuhu lähed, Ilukene,
Kuhu lased, Laulukene?
Kas sa, Ilu, meile tuled,
Kas sa, Tantsu, meida tahad?"

Ilu keelilla kõneles,
Ilu taidis, vastu lausus:
„Küllap ma, Ilu, teile lähen,
Küllap ma, Tantsu, teida tahan;
Lähen lustil neiu hulka,
Kaldun neiu kamandusse,
Tahetie neiu tantsu,
Kaetie kao kargust,
Ihati ilupidamist.
Ega te ilu unustele,
Laulu meelest minetele:
Neiul ilu eessa jooksis,
Nalja tagana naeratas,
Ise keeras keske'essa,
Ise valas ta vahella.

Sestap te ilu ei unusta,
Laulu meelest ei mineta.
Kui on kuu kirja seessa,
Päeva pesa ääre pealla,
Nii on neiud ilu seessa,
Lapsed laulude vahella."
Tuli ilu neiu hulka,
Kaldus neiu kamandusse,
Tuli tema ihatessa,
Kaldus tema kareldessa.

6. Metsa lugu.

Loode-Virumaalt. Neus EV I Nr. 24 D.

Helise, helise, metsa,
Kõlise, kõlise, kõrbe,
Hüüa vastu, hiiekene,
Laula vastu, laanekene,
Minu hea hääle vastu,
Lahedáma laulu vastu!

Kuhu hääli kuulunekse,
Sinna metsa murdunekse,
Ise puud pinuje lähvad,
Halud ristati ajavad,
Süllad õue sünnitavad,
Kuhjad õue kukutavad,
Ilma noorita mehita,
Teravata kirve'eta.

7. Paras lauluaeg.

Kolga-Jaanist VK II Nr. 151 B.

Neitsikesed, noorekesed!
Nüüd on lusti lõõritada,
Paras põlv on heita nalja.
Küll saab suile siiski seista,
Keelel vaesel olla vaita,
Kui saab surmavoodi'esse,
Õnnis pikile õlile,
Valge laudade vahele,
Keeru liiva keske'elle,
Musta mulla pööriselle,
Halli liiva ääre alla.

Neitsikesed, noorekesed!
Nüüd on luba lõõritada,
Paras põlv on heita nalja.
Nüüd on katku kauge'ella,
Meeste murdu muilla mailla,
Naiste taudi Tarvastussa.
Tuleb katku kauge'elta,
Meestemurdu muilta mailta:
Vôtab tappa targemaida,
Võtab noppi nooremaida,
Imevaid ema sülesta,
Jätab vanad vanderdama,
Päratumad peale ilma.

8. Pilli lugu.

Kadrinast. Eisen, lhk. 33564.

Tere tibukene,
kabu jalakene,
hundi vilekene,
meie Marikene.

Lint-lant lõi lugu pilli,
Krapi Aadu tôi kubu õlgi.
Siit nurgast ja sealt nurgast,
kesk pôrandalle kokku.

Tere siitlane! Tere saarlane!
Kas karkjalg kaugel?

9. Humal.

Kolga-Jaani ja Haljala teisenditest liidetud. VK II Nr. 347, 348. Eisen, lhk. 37962.

Humal hõikas, käbi kärkis,
Humal hõikas õue alla,
Käbi kärkis põõsa'assa:
Tule aga siia, noori meesi,
Vii mind kotilla koduje,
Matilla oma majasse,
Pane mind palaka vahele,
Pane parsil kuivamaie,
Tõsta aga tõrre serva peale!
Sealt mina astun ankurisse,
Sealt mina tükin tünderisse,
Poen ôlle poolikusse,
Veeren viinaveerandisse.

Vôtan meeled meeste peasta,
Tanud targa naiste peasta,
Poole oidu otsa eesta.
Mehed siis mütsata müravad,
Naised tantsivad tanuta,
Poisid poolisaapa'ita.

10. Kiigelaul.

Järvamaalt. Neus EV III Nr. 100 C.

Käi, kiige, kõrge'elle,
Kõrge'elle, kauge'elle,
Et ma paistan palju maada,
Et ma paistan Paide'esse,
Läigin linna uulitsalle;
Pärg mul paistab Pärnumaale,
Pärjasabad Saksamaale,
Kuub mul paistab Kuramaale;
Et tuleb poissi Poolamaalta,
Naisemees tuleb Narvamaalta
Minu pärja ilu peale,
Minu lindi läigi peale,
Kullakuue toime peale.

Kes toob pärja Pärnumaalta?
Isa toob pärja Pärnumaalta.
Kes toob saapad Saksamaalta?
Ema toob saapad Saksamaalta.
Kes toob kuue Kuramaalta?
Vend toob kuue Kuramaalta.

Käi sa, kiige, kõrge'elle!
Sõua, kiige, sinna maale,
Kus need kuked kulda joovad,
Kuked kulda, kanad karda,
Haned haljasta hõbedat,
Peenedlinnud penningida!

11. Suve lõbu.

Virumaalt. Veske ER I Nr. 12

Sünnib olla orjal uhke,
Sulasella olla suuri.
Juba lehib lehte puussa,

Lehte puussa, rohtu maassa,
Haljendab arulla heina,
Nõtkub nõmmella pedakas,
Kiigub soossa kaskijalga,
Hirnub hiiessa hobune,
Kaljub täkku Kaabengissa*).
Varssa karjub kauge'ella,
Naerab neidune külassa.

Las' tuleb sui, saab sügise:
Vikat viib arulta heina,
Nuga nõmmelta pedaka,
Kirves soosta kaskijala,
Hunt viib hiiesta hobuse,
Karu täku Kaabengista;
Poiss viib neiduse külasta,
Mees [viib] naise tänavasta;
Jäävad nurgad nuttemaie,
Pingid silmi pühkimaie,
Ahi jääb halatsemaie.

12. Veere, veere, päevakene.

Kihnu (AS) ja Kolga-Jaani teisenditest kokku liitnud A. S.

See on õhtu hilja aegu,
Siis ma hakkan mõtlemaie,
Mõtlemaie, ütlemaie:
Veere, veere, päevakene,
Veere looja vetta mööda,
Lase kase latva mööda,
Veere otseti ojasse,
Lippi-lappi lainetesse,
Kilpi-kalpi kalda'asse!
Veere, päeva, me väsime,
Kao, päeva, me kaome,
Kulu, päeva, me kulume,
Tõtta alla, me tüdime!

Ei ole aega päeval veerda:
Päev soeb sulaste päida,
Kammib karjalaste päida,
Harib päida armetumil,
Laamib neiu lakkasida,

*) Kaabengissa = soome kaupungissa, s. o. linnas (Joh. Aaviku seletus)

Piirab peiu pikka peada,
Hari kuldane käessa,
Hõbedane pealauda.
Suga sulpsatas meresse,
Harja külma allikasse,
Kuldakammi kaldalasse,
Pealauda lainetesse.
Päev läks Peetri palvelelle:
Peeter, sa püha mehe poega,
Andrus, hädamehe*) poega,
Mine too suga meresta,
Harja külma allikasta,
Pealauda lainetesta,
Kuldakammi kalda'asta!
Ei olnd aega Peeterilla,
Palju aega Paavelilla
Enam aega Andrusella.
Peeter ei võtnud palve'ida,
Andrus häida sônumeida.
Peeter tegi pingikesi,
Andrus aluslauakesi,
Paavel peale patjasida.

Päev läks ise hiljukesi,
Mööda teeda tillukesi,
Mööda vetta vähikene,
Mööda kallast kaunikene,
Mööda maad madalukene,
Läks ta vö'öni vedeje,
Kaelani kalakuduje.
Tõi oma soa meresta,
Harja külma allikasta.

Märkus. Read 1—6, 14—19, 22—23, 36—37, 41—45, 48—49 on Kihnust. Teised read Kolga-Jaanist [Vana Kannel II Nr. 317 A. B. C.]. — Vrd. ka VK. I Nr. 85, Neus Nr. 31.

13. Tuul.

Amblast. Eisen, lhk. 10561.

Mis sa tuigud, tuulekene,
Paugud, paha ilmakene,
To'od lunda tuisatessa,

*) Vrd. Eisen, Eesti uuem mütoloogia, 48.

Vihma ho'od vingudessa?
Sest aga tuigub tuulekene,
Paugub paha ilmakene,
Et pole tuulella tubada,
Kurjal ilmalla kodada,
Pahal ilmal paigakesta,
Kus võiks tuuli tukastada,
Kuri ilm võiks kurvastada,
Paha paikada pidada.
Tuul on vali väljal käima,
Puhub lunda põõsastesse,
Ajab aia ääredesse,
Täidab küla tänavaida.

Ära sa mine merele,
Vee peale vingumaie,
Ära puudu purjedesse,
Ära raiska laevasida.
Seal on nurmel nuttijaida,
Mere kaldal karjujaida.
Õde vingub vennakesta,
Naine karjub kaasakesta,
Neidu nutab noorta meesta,
Lapsed hüüavad isada.
Puhu alla orgudesse,
Mähi männi metsadesse,
Kisu kuused küljelisti,
Pane männid mängimaie,
Puhu orus põõsa'ida,
Tee seal tuulele tubada,
Kurja ilmale kodada,
Pahal ilmal paigakesta.

14. Tuba tuules.

Harju-Jaanist. Eisen, lhk. 15678.

Lasin lagle ma vedeje,
Hakkasin hani ujuma,
Piki merda, põiki merda,
Kuu valula, öö valula,
Taeva tähtede valula.
Lapi merda sõitsid laevad,
Pôiki merd käis põhjatuuli.

Sain ju sinna saare äärde,
Saare nurka istumaie.
Seal oli saares kolmi metsa:
Kuldane oli kuuse metsa,
Hõbedane männi metsa,
Kardane oli kase metsa.
Kuused kuldada kumavad,
Haavad vaskeda valavad,
Kased karda haljendavad,
Lepad tilguvad tinada.
Siis hakkan aru pidama,
Mis peanen mina tegema.
Siis tegin toa tuule peale,
Elu ilma ääre peale,
Sauna saare juure peale,
Maja marja varre peale,
Koja kobru lehe peale.
Suust oli siidiga seotud,
Pealt oli pandud pandelasse,
Lagi löödud lõuendilla,
Katus ju kala nahasta,
Harja hane sulgedesta.
Riia poolt oli ristiline,
Narva poolt oli naastuline,
Kuu poolt oli kullakarva,
Päeva poolt oli pärlikarva,
Eemalta hõbeda karva.
Kuu mul paistab kojasta,
Taevas alta akkenasta,
Tähed sängije säravad.
Kui tuleb tuuli, siis heliseb,
Paistab päeva, häilib pealta.

15. Tamme nutt.

Viljandimaa (Kolga-Jaani) teisenditest. — Vrd. VK II Nr. 446. 447, Veske ER II Nr. 25.

Neitsikesed, noorekesed!
Läksin metsa kôndimaie
Udusella hommikulla,
Varasella valge'ella,
Karedalla kaste'ella.

Mis mina leidsin metsastagi?
Leidsin tamme nuttemasta,

Musta puu muretsemasta,
Pika puu igatsemasta,
Nõmme puu nõretamasta.

Mina tammelta küsima:
„Mis sa nutad, tammekene,
Muretsed sa, musta puuda,
Igatsed sa, pikka puuda,
Nõretad sa, nõmme puuda?“

„Mis mina nutan, neitsikene?
Muida puida raiutakse,
Minda üksi jäetakse
Suure tuule tuigutada,
Lume rangu raputada,
Vihma hoo vintsutada.“

Mina môistsin, vastu kostsin:
„Ära nuta, tammekene!
Mul on kodu kolmi venda,
Igal vennal viisi kirvest,
Kôik on tapperid teravad:
Sinda siita raiutakse,
Oksad ära laasitakse.“

Mis sest tammest tehtanekse?
Alt sai aita, pealt sai lauta,
Tüvist tehti tünderida,
Otsast tehti hoone'eida,
Keskelt sai kena kiriku,
Okstest sai hobuste talli,
Ladvast laste laululauda,
Isal härja ikkepuuda,
Emal lehma lüpsikuda,
Veljel ratsu rangikesta,
Õele kuldane kurikas.
Mis jäi üle laastukene,
Sest sai neiul kihlakirstu,
Kihlakirstu, veimevakka.

Markus, Read 8, 18, 22, 24 - Veske ER; rida 30 VK II nr. 446 A 39.

16. Ööpik.

Virumaalt. Veske ER I 88.

Tüdruk, tüdruk!
Laisk, laisk!

Too piits, too piits!
Tsäh, tsäh, tsäh!
Plaks, plaks,
Oö pikk!

Kiri küüt, kiri küüt,
Vaole, vaole!
Laisk, laisk!
Tüdruk, tüdruk,
Too piits, too piits!
Plaks, plaks!

17a. Pääsuke.

Virumaalt. Veske ER I 89.

Kirjasin, korjasin,
Kirjasin, korjasin,
Korjasin, korjasin villu.
Tegin sulaselle kindad,
Sulane läks kaevule
Vett välja võtma,
Tegi lõhki: sirr!

Midli Madli,
Kudli Kadli,
Kudusin kangast,
Tegin riiet,
Läksin metsa kännu otsa,
Tõmbasin lõhki
Sirts, sirr!

17b. Lõoke.

Virumaalt. Veske ER I 90.

Siidikera, niidikera,
Sirts, sirts, sirr!
Siidikera, niidikera,
Siidikera, niidikera,
Sirts, sirts, sirr!

B. ELU JA OLU.

18. Lapse uinutuse laul.

Virumaalt. Veske ER II Nr. 70

Tule, tule, unekene,
Tule, uni, uksest sisse,
Astu, uni, aknast sisse,
Kuku lapse kulmu peale,
Lange lapse lau peale,
Sihi lapse silma peale,
Asuta aseme peale,
Vaju lapse voodi peale! *)

Mina vaene lapse vangi,
Käli kätkite alune,
Käed ei lõpe kätki pealta,
Sõrmed kätki sõudemilta,
Jalad kätki jalgadelta.
Muud naised uned magavad,
Käli käänab teise külje.

Mina laulan lastadani,
Suisutelen sulgedani,
Kui see parti poegadana;
Maga kaua, kasva suureks,
Kasva suureks, karjas käija,
Karjas käija, vilja tooja,
Orusta hobuse tooja,
Soosta lehma lennataja!

See toob marja metsastagi,
Sinikad toob soo se'esta,
Jõhvikad jõe taganta,
Murakad toob muilta mailta,
Pohlad põllu rajadelta,
Maasikad toob mägedelta.

19. Lapsepõli.

Kihnust. AS (EK 1921, 76—77.)

Annekene, õekene,
Sina olid kurja karjumaie,
Eit oli hella hoidemaie,

*) Aigupärandis: Voo lapse v. p. = voola, valgu l. v. p.

Viis sind põlle sees põllale,
Pani sind parmaste vahele,
Ohakad pani hoidemaie,
Nõgesed pani nõelumaie,
Kibuvitsad kiigutama.
Sulle oli kolmi kätkit:
Üks oli heina kaare kätki,
Teine põllu peendra kätki,
Kolmas oli kodune kätki.
Mis oli heina kaare kätki?
See oli karu kaela luine,
Mis oli põllu peendra kätki?
See oli põdra põlve luine
Mis oli kodune kätki?
See oli sääse sääre luine.
Kätki oli aia kääru pealla,
Vibu oli nurme nurga pealla.
Seal sind võtsid orjad hoida,
Orjad hoida, karjad kaitsta,
Sulased sind suisutasid,
Palgapoisid sind palusid.

20. Laste ahellaul.

Muhust. AS.

(Murdes).

Kits kiilu karja,
Üle suo eina,
Mina eina lehmale,
Lehm moole piima,
Mina piima põrsale,
Põrsas moole pekki,
Mina pekki peremehele,
Peremes moole kakku,
Mina kakku karjasele,
Karjane moole kaika,
Mina kaika kalamehele,
Kalames moole kala,
Mina kala kaakale, *)
Kaagas *) moole sulgu,
Mina sulgu sepale,

---

*) Kaagas — kajakas.

Sepp moole rauda,
Mina rauda räägule,
Rääk moole kulda,
Mina kulda tammele,
Tamm moole lehte,
Mina lehte lambale,
Lammas moole villu,
Mina villu vildikale,
Vildikas kujub viied sukad,
Kalevised kaatsukesed.

21. Lapse laul.

Jõgevalt. Neus EV Nr. 112, 9.

Millal maksan eide vaeva,
Ema vaeva, rinna piima,
Mil hauduja ööd tasuksin?

Siisap maksan eide vaeva.
Ema vaeva, rinna piima,
[Siis] hauduja ööd tasuksin:
Las' saab maale maasikaida,
Linna alla lillakaida,
Valli alla vaarikaida,
Sambla soole murakaida,
Papi alla pähkelida.

Siis toon maalta maasikaida,
Linna alt toon lillakaida,
Vaka täie vaarikaida,
Poole vaka pähkelida!
Siisap maksan eide vaeva,
Eide vaeva, rinna piima.

22. Vaeselapse laul. I.

Virumaalt. Veske ER I Nr. 98.

Nõnda halba vaene lapsi,
Kui halb hagune aeda,
Kee-kakk oli kasvandikku,
Vahelik oli vaene lapsi, —
Peretütar piparkooki.
Talutütar saiataigen.

O-oh päevad, orja päevad,
Vahest vaeselapse päevad!
Orustagi pääseb orja,
Hädastagi pääseb härga —
Pääse ei pereminija,
Kinni kihlatud sulane,
Raha pandud palgaline!

Ulevalta hüüab Looja,
Maalta Maarija kôneleb:
Ärge lööge vaesta lasta,
Vaene nutab löömatagi,
Halab ilma haige'eta.
Ulub ilma hoobitagi.
Kus ta istub, seal igatseb,
Kus ta astub, seal halatseb,
Kus ta seisab, seinad märjad,
Kus ta nutab, nurgad märjad.

Kellel kurdan, tütar kurba,
Kellel kurdan kurva meele,
Hani haige'ed halatsen,
Lindu vihad veeretelen?
Kivile kiriku teele,
Paele papi välja peale.
Kivi oli kõrki, ei kõnelend,
Paas oli paksu, ei pajatand,
Kurdan kullerkuppudelle,
Halan angervaksadelle,
Nutan noorele rohule;
Kolletavad kullerkupud,
Hallitavad angervaksad,
Rohi noori nôrgasteleb
Minu kulla kurtadessa,
Ja hane haladessani,
Linnu viha veeretelles.

23. Vaeselapse laul. II.

Jürist. AS.

Kus on, kus on kurva kodu,
Kus on, kus on halva ase,
Vaestelaste varjupaika?

Kus mina seisan — seinad märjad,
Kus mina nutan — nurgad märjad.

Ei mina nuta eide lööma,
Ei mina nuta taadi lööma.
Hale meel tuleb armu pärast.

Hale meel ei anna unda,
Mure ei lase magada.
Vaesel pole aega haigutada,
Kõhtu kõrvassa pidada,
Magu maassa maalutada,
Redupakul ringutada.
Uni ei anna uuta kuube,
Magamine maani särki.
Uni ei vaeva vaestalasta,
Piina pere tütterida.

24. Vaeselapse saunakene.

Kolga-Jaani teisenditest. Vrd. VK II Nr. 273, Veske ER II Nr. 22.

Oh mina vaene põlgtud lapsi!
Isa mind põlgas, ema mind põlgas,
Vennad põlgsid, õed põlgsid,
Isa põlgas põlve pealta,
Ema põlgas põuestagi,
Õde põlgas õuestagi,
Vennad vilja välja pealta.
Isa mind käskis soole minna,
Ema käskis maale minna,
Vennad vette uputada,
Õed mind kaevusse karata.

Oh, mina vaene, põlgtud lapsi!
Kuhu pean mina minema,
Kuhu pean pea panema,
Jalad alta andemaie,
Käed kõrvalt käänamaie,
Keha keskelt keerutama?
Pea mul paistab pealta metsa,
Jalad alta harva metsa,
Keha keskelt keerumetsa.

Oli mul üksi vennakene,
Teine venna naisekene.
See siis mõistis, kohe kostis:
„Isakene, taadikene,

Emakene, memmekene!
Laske hiljuke elada,
Enneaegune asuda,
Hiljuksest saab ilmarikas,
Tasasest saab Mana tarka,
Enneaegusest emanda."

Läksin suure metsa äärde,
Andsin siis jalule teada,
Suuda suure varba'alle:
„Sõudke, jalad, jõudke, jalad,
Sõudke suurele merele!"

Sain siis suure mere äärde,
Läksin suure saare peale,
Väikse saare veere peale;
Võtsin sõle rinnastagi,
Raha laia kaelastagi;
Panin sõle sõudemaie,
Raha laia lendamaie:
„Sõua, sõlge, lenda, lehte,
Sõua suure saare peale,
Väikse saare veere peale,
Kolme koidu keske'elle!"

Sinna mina tegin saunakese,
Riigudesta, raagudesta,
Pilliroo pindadesta,
Laiemista laastudesta,
Pikemista pilbastesta,
Suure soo sammelista;
Seinad tegin sõsterista,
Lagi peale laudadesta,
Katus kala soomusesta,
Räästas Riia rääbistesta,
Seesta tegin siididesta.

Sai see sauna valmieksi:
Seest oli siidilla seotud,
Pealta kullakarvaline,
Katus vasesta valatud,
Lagi laiasta rahasta.

„Looglekesed, laglekesed,
Ligi taeva linnukesed,
Ligi taevast te elate!
Viige mu isale teada,

Viige mu emale teada,
Kandke kahe õe teada,
Viige viie venna teada;
Käske tulla mulle käima,
Vaesta lasta vaatamaie."

Tuli isa, see imestas,
Tuli ema, heitis risti,
Tulid vennad, väänsid peada,
Öed tulid, õletasid:
„Kust see sant on sauna võtnud,
Hiline toa ehitand?"

Mina mõistsin, vastu kostsin:
„Hiline on ilma tarka,
Sandike sadune tarka,
Hilisest saab ilma rikas,
Sandist saab sadune rikas."

Õed tõid siis õlle toobid,
Vennad tõid siis viina kruusid.
Seal siis käisid salgu saksad,
Iga päev käisid Pärnu saksad,
Iga reede Riia saksad,
Iga kuus käis kuningas,
Küsitelles, mõistatelles:
„Neitsikene, noorukene!
Kas on linna, või on lippu?
Vôi on keiseri kiriku?
Või on Soome soolalaeva?
Vôi on kallis kaubalaeva?
Või on Pärnu pärjapoodi?"

Mina mõistsin, kohe kostsin:
„See pole linna, see pole lippu,
See pole keiseri kiriku,
See pole Soome soolalaeva,
See pole kallis kaubalaeva,
See pole Pärnu pärjapoodi!
See on sandi saunakene,
Vaeselapse varjukene."

25. Kolm vaest.

Kolga-Jaanist. VK II Nr. 293.

Eks te, eks te, neitsikesed,
Eks te mullusta mäleta,
Tunamullusta tuleta,
Mullusta tuleaseta,

Kus me viimaks võida sõime,
Viimati õluta jõime?
Sinna kasvas suuri saari,
Suuri saari, harva oksa,
Harva oksa, laia lehti.
Seal need käod kukkelesid,
Hellad linnud helkelesid:
Üks seal kukkus kulla keeli,
Teine helkis hella keeli,
Kolmas vaakus vaenu keeli.

Peretütar neitsikene,
Läks ta kaevult vetta tooma,
Kuulis käod kukkuvada,
Hellad linnud helkivada,
Jooksis tuppa ütlemaie:
Emakene, memmekene!
Mis need käod kukkelevad,
Hellad linnud helkelevad?

Ära naera, tütar noori!
Need on kolmi vaesta lasta:
Mis seal kukub kulda keeli,
See oli tütar emata,
Mis seal helgib hella keeli,
See oli poega isata,
Mis seal vaagub vaenu keeli,
See oli vaene leskenaine.

26. Kurbade kodu.

Kihnust. AS (read 6, 7, 15 Muhust, Must. VK Nr. 116).

Siin pole tuba teiste moodi,
Maja muude meeste moodi.
Siin on tu'ul toa teinud,
Vesi palgid veeretanud,
Sadu seinad sammaldanud,
Udu pannud uksed ette,
Kaste katuse kudunud,
Hea ilm on hirrendanud,
Paras ilm on pannud paarid,
Rahe on teinud räästa korra.
Ori siin istub oksa pealla,
Vaene lapsi varna pealla,

Soldan seina soone pealla.
See on kurbade koduje,
See on halbade aseme,
Vaestelaste varjupaika,
Leskenaiste leinakohta.
Kus nutab tütar emata,
Sinna jäänud järvekene,
Kus nutab poega isata,
Sinna kasvas kaevukene,
Kus aga nutab leskenaine.
Sinna jäänud jõekene.

27. Ma istun muremäella.

Kolga-Jaanist. VK II Nr. 271.

Neitsikesed noorekesed!
Muud istvad ilumäella,
Ilulauda neil e'essa,
Ilupeekerid peossa,
Ilukarikad käessa,
Ilukannid kaindelassa,
Iluõied hõlma alla:

Ma istun muremäella,
Murelauda mul e'essa,
Murepeekerid peossa,
Murekarikad käessa,
Murekannid kaindelassa,
Mureõied hõlma alla.

Mullu jõin murekarika,
Tänavu joon teise täie,
Kolmat täita täidetakse,
Neljat klaasi lastanekse,
Viiet vaati ve'etakse,
Kuuet toopi toodanekse.

28. Kari kadunud.

Dr. O. Kallas, Die Wiederholungslieder etc., lhk. 154—155.

Istusin ilumäella,
Iluvainude vahella,
Ilukaske kaindelassa;

Pilutasin peiu särki,
Kirjutasin kimbusärki,
Õmblesin hõbekübarat.
Kari mul seisis kalda alla.
Mis minul karjasta kadusi?
Eest kadus isa hobune,
Keskelt memme küüdik lehma,
Vahelt venna varsukene.

Läksin koju nuttessagi.
Eit tuli vastu väravassa,
Taat tuli vastu tänavassa:
„Mis sa nutad, tütar noori?“
„Mis mina nutan, eidekene?
Mis mina nutan, taadikene?
Istusin ilumäella,
Iluvainude vahella,
Ilukaske kaindelassa;
Pilutasin peiu särki,
Kirjutasin kimbusärki,
Õmblesin hõbekübarat.
Kari mul seisis kalda alla.
Mis minul karjasta kadusi?
Eest kadus isa hobune,
Keskelt memme küüdik lehma,
Vahelt venna varsukene.“
Eit aga mõistis, kostis vastu:
„Ole vaita, tütar noori!
Ma saadan orjad otsimaie,
Leivalapsed leidemaie“.
Mina aga mõistsin, kostsin vastu:
„Ei, ei, ei, ei, eidekene!
Ori ei otsi hobusta,
Leivalaps ei leia lehma,
Nad lähvad metsa ju magama,
Põõsa taha puhkamaie.
Lähme ise otsimaie,
Lähme suurele mäele,
Kõlistame kellasida,
Valistame valja'aida:
Eest tuleb isa hobune,
Keskelt memme küüdik lehma.
Vahelt aga venna varsukene“.

29. Karjase laul.

Kullamaalt. AS.

Karja põli kadakane,
Orja põli ohakane,
Kesse kiidab karja põlve,
Karja põlve, orja põlve,
Saagu see karja katsumaie,
Kannikast kaelas kandemaie
Vesi tal virtsub varvastessa,
Kriiksub kinga tärgestessa.

30. Lüpsil.

Kihnust. AS.

Sõõru, sõõru, sõrgajalga,
Anna piima, harkisarve,
Sõõru suuri sangu täisi,
Lase laia kapa täisi,
Pihelgase püti täisi,
Tomingase toobri täisi.
Sest minu sõrmed sõimatakse,
Käevarred vannutakse,
Et ei sõrmed sõõru piima,
Käevarred vääna võida.
Pere aga vannub, et saa piima,
Võõras vannub, et saa võida.

31. Suur härg.

Pärnumaa (Kihnu) ja Alutaguse teisenditest.

Aitüma, hüvani härra,
Aitüma, hüvani proua,
Hõbepitsi preilikene,
Kulda kukku noored härrad,
Seda andi andemasta,
Seda kinki kinkimasta!
Seda tegid, mis tõotsid,
Ära sina tapsid selle härja,
Mis pole ilmas ikkes käinud,
Mis pole põlvel põldu künnud,
Sajal aastal sahka näinud,
Elu aja ä'estanud.

Kui ambus — aru värises,
Kui käis — kare kärises,
Kui müras — meri mürises.
Tuhat oli sülda turja pikka,
Sada küünart sarve pikka,
Kümme küünart küljekonta.
Päeva lendas pääsukene
Härja sarvede vaheta,
Öö jooksis oravakene
Härja selgaroodu mööda,
Mis sest härjast süüa saime?
Tükk oli luida, teine nahka.
Vaene mees tappis vasika,
Sest sai süüa, sest sai juua,
Sest sai külge külla viia,
Sest sai puusa pulma viia,
Pea sai Pärnu pealikulle,
Soolikad said soldanille,
Kops sai koja isandalle,
Maks sai maja emandalle,
Sõrad said veel suurtel sakstel.

32. Väike olin ma, väike olid sa.

Amblast. Eisen, lhk. 13938.

Väike olin ma, väike olid sa,
Väike oli Karja Kaarel kaelkotiga.
Karja läksid sa, karja läksin ma,
Karja läks Karja Kaarel kaelkotiga.
Suureks kasvid sa, suureks kasvin ma,
Suureks kasvis Karja Kaarel kaelkotiga.
Naise võtsin ma, naise võtsid sa,
Naise võttis Karja Kaarel kaelkotiga.
Püssi ostsin ma, püssi ostsid sa,
Püssi ostis Karja Kaarel kaelkotiga.
Metsa läksin ma, metsa läksid sa,
Metsa läks Karja Kaarel kaelkotiga.
Karu lasksid sa, karu lasksin ma,
Karu laskis Karja Kaarel kaelkotiga.
Nahka võtsid sa, nahka võtsin ma,
Nahka võttis Karja Kaarel kaelkotiga.
Naha müüsid sa, naha müüsin ma,
Naha müüs Karja Kaarel kaelkotiga.

Seepi keetsid sa, seepi keetsin ma,
Seepi keetis Karja Kaarel kaelkotiga.
Liisku-võtsid sa, liisku võtsin ma,
Liisku võttis Karja Kaarel kaelkotiga.
Sõtta läksid sa, sõtta läksin ma,
Sõtta läks Karja Kaarel kaelkotiga.
Välja tulid sa, välja tulin ma,
Välja tuli Karja Kaarel kaelkotiga.
Poja said sa, poja sain ma,
Poja sai Karja Kaarel kaelkotiga.
Varrud tegid sa, varrud tegin ma,
Varrud tegi Karja Kaarel kaelkotiga.

33. Õhtu ilu.

Eisen, lhk. 11626.

Teeme õhtulla iluda,
Päeva minnessa mõnuda,
Päeva käiessa kärada.
Ilu kuuldub Hiiumaale,
Mõnu meie mõisa maale,
Mõisa mõisameeste kätte,
Tuppa toapoiste kätte,
Talli tallipoiste kätte.
Mõisamehed mõttelesid,
Tallipoisid tappelesid:
„Kuule kullasta koguda,
Kuhu tema tulnud kukkumaie,
Meie metsa helkimaie,
Meie laande laulamaie.
Oleks püssi, püüaks kinni,
Oleks võrku, võtaks neidu!“

Mina kuulin, vastu kostsin:
„Oled sina hullu, noori meesi,
Oled sina hullu või rumala?
Ega neidu püssil püüta,
Püssil püüta, võrgul võeta.
Linnud püütaks püssillagi,
Vähid võrgul võtetakse,
Kalad noodal nopitakse.
Neidu püütaks penningilla,
Ostetaks hõberahalla,
Tahetakse taalderilla,
Vana vaske veeringilla.

34. Millal saame hellad ühte?

Kuusalu rannast. G. Vilbergi kogust.

(Tõlge)

Hääle tunnen, õekene,
Hääle tunnen, meeli môistan,
Ei või arvata omaksi,
Ega tohi teha tuttavaksi.
Sina oled sealla, õekene,
Sina oled sealla, mina olen siinna.
Millal saame hellad ühte,
Hellad ühte, kullad kokku,
Hellad ühte heinamaale,
Kullad kokku kaare peale?
Veel on varvikud vahella,
Kenad kuused keske'ella.
Sul on venda, õekene,
Sul on venda, mul on venda,
Ihu kirves, vennakene,
Ihu kirves, haljas mõõka,
Tapperi tera tasuta,
Raiu varvikud vahelta,
Kenad kuused keske'elta.
Siis meie saame hellad ühte,
Hellad ühte, kullad kokku.
Hellad ühte heinamaale,
Kullad kokku kaare peale.

(Murdes)

Ääle tunnen, uekane,
ääle tunnen, mieli muistan,
Ei voi arvada omaksi,
Ega tohi tehja tuttavaksi.
Sina oled siella, uekane,
Sina oled siella, mina olen siinna.
Millal saamme ellad ühte,
Ellad ühte, kullad kokku,
Ellad ühte einamaale,
Kullad kokku kaare pääle?
Viel on varviked vahella,
Kenad kuused keskialla.
Sul on venda, uekane,
Sul on venda, mul on venda
Ihu kirves, vennikäne,
Ihu kirves, aljas mueka,
Tapperi tera tasuta,
Raiu varviked vahelta,
Kenad kuused keskialta.
Siis mei saamme ellad ühte,
Ellad ühte, kullad kokku,
Ellad ühte einamaale,
Kullad kokku kaare pääle.

35. Kaval kosilane.

Virumaalt. Veske ER I Nr. 56.

Oh teie hullud noored mehed,
Näevad neidu kasvamaie,
Sinisääri sirguvada,
Tinapihta paisuvada:
Vôtvad hoielda hobuseid,
Võtvad sööta sälgusida,
Ilma isa teademata,
Ilma ema teademata,
Varjult sööta, varjult joota,
Varjult vettagi vedada.

Akkenasta andsin kaerad,
Läbi pilu pistsin heinad,
Läbi lae lasksin roka. *)
Ette heinad need ilusad,
Ette kaerad need kaharad, **)
Ette roka roosilise.
Sai see täkk siis täide söönud,
Täide söönud, täide joonud,
Panin täku täide rauda,
Hôbe kleieda peale,
Panin täku saani ette,
Teki panin saani peale,
Teise teki täku peale,
Sõitsin neiduste kodusse.
Ajasin äia ukse ette,
Aisad ämma akkenisse;
Äia teretin isaksi,
Ämma teretin emaksi: **)
„Tere äia, tere ämma,
Kas on neidused kodussa,
Kas on maimuksed majassa?“
Äi siis mõistis, ämm siis kostis:
„Ei ole neidused kodussa,
Ei ole maimuksed majassa,
Ei ole taimeksed talussa.
Neid läks Virult vetta tooma,
Hõbe õlpemed õlalla,
Hõbe ämbrid õlpemissa,
Hõbe vitsad ämberissa“.
Mina siis mõistsin, kohe kostsin:
„Kas on luba järel sôita,
Täkuga järel jaluda?“
„Kui sul viied viina toobid,
Kahed kolmed õlle kannud,
Siis on luba järel sõita,
Täkuga järel jaluda.“
Sôitsin siis virgast Viru poole,
Sõitsin siis kärmest kosja teeda,
Kosja teeda, kulla teeda.
„Neiukene, noorekene,
Valge peaga piigakene,

*) Algupärandis on ridades 11—13: andis, pistis, laskis.
**) Sõnade järjekord muudetud.

Anna mu hobule juua,
Anna mustal muidu juua,
Anna hallil haisutada,
Kimlil keele kustutada.
Ma olen vaene teede käija,
Teede käija, maade marssja,
Saksa asjade ajaja,
Viie raamatu vedaja."

Neid aga mõistis, kohe kostis:
„Oh sina petis peiukene,
Kavalik sa kaasakene,
Valelik sa vennakene!
Sa pole vaene teede käija,
Teede käija, maade marssja,
Saksa asjade ajaja,
Viie raamatu vedaja:
Sa oled kaval kosilane,
Kosja kindad sul käessa,
Kosja kiri kinnastessa:
Kosja piitsuke peossa."

Vrd. ka Must. VK Nr. 26.

36. Kosjas.

Kihnust. AS.

Oli mul ilmas üksi venda,
See tegi omale uue uisu,
Uue uisu, laia laeva,
Pani temal peale peelesida,
Nii kui pilliroogusida,
Pani aga peale paelasida
Nii kui kandle keelesida,
Pani siis peale purjusida,
Siis läks Liibu linna alla.
Sealt saab halba neiu kaupa,
Ees on riidas taaderkaelad,
Keskel riidas kudruskaelad,
Vahel riidas vaesed lapsed.
Läks aga eidelt nõu küsima:
„Eidekene, ellakene,
Kas võtan eesta helmeskaela,
Või võtan keskelt kudruskaela,
Või võtan tagant taaderkaela?"

Eit oli tarka, mõistis kosta:
„Ei, ei, ei, ei, poega noori,
Astu üle helmeskaela,
Talla maha taaderkaela,
Kukuta maha kudruskaela,
Võta vahelt vaene lapsi.
See sünnib sinu sülesse,
See mahub sinu majasse,
Ulatab sinu hoonetesse".

37. Oh seda endista eluda!

Virumaa, Kihnu ja Kolga-Jaani teisendilest kokku liitnud A. S.

Oh seda endista eluda,
Kallist kasvu põlvekesta!
Tüdruku põli ilus pôli,
Lapse põli lahke põli:
Lähen aga välja, väänan peada,
Väänan peada, käänan kätta,
Lehvitelen lina juukseid;
Puhtad on nad pesemata,
Valged on nad vaalimata,
Selged seebi äigamata.

Oh seda endista eluda,
Kallist kasvu pôlvekesta!
Elu teadsin, kus elasin,
Kasvu teadsin, kus kasusin.
Ei ma tea seda eluda,
Kus mind viimel viidanekse,
Ajal pikal annetakse.

Oh seda endista eluda,
Kallist kasvu põlvekesta!
Kui ma kallis kasvanesin,
Mari maasta tõusenesin,
Angervaks üles ajasin!
Kasvin kui kanep ajassa,
Sirguin kui sibul salussa,
Pikka putke puu vilulla.

Kui me kasvime kodussa,
Istsime isa toassa,
Veersime vendade vahella:
Olin kui uba ilusa,

Käisin kui käbi kenasti,
Oaõisi uhke'esti,
Marjavarsi valge'esti,
Veersin kui muna murule,
Keersin kui kera kesale.
Ei muna rikkunud muruda,
Ei kera rikkunud kesada,
Õun ei rikkund õuekesta.

Ei mind täidind eidel lüüa,
Ei mind täidind taadil lüüa,
Ellal vennal vemmeldada.
Õlekõrs oli venna vemmal,
Takukoonal taadi rooska,
Villasalk oli eide vitsa.

Isakene, taadikene,
Emakene, memmekene!
Siis ma sõin seda kalada,
Mis tuli mängides mäele,
Karates tuli kalda'alle,
Lusti lüües lootsikusse.

Sain ma maasik muile maile,
Ilus lille e'emalle,
Kaunis lille kauge'elle:
Ei saand silku silma näha,
Kiisa leenta keele katsu.

Isakene, taadikene!
Emakene, memmekene!
Siis ma astsin aida teeda,
Kepsin kelderi radada:
Pea puutus sea lihasse,
Käed kuivisse kalusse,
Ja ad alta ahvenisse,
Hõlmad õlle poolikusse,
Varbad viina veerandisse.

Sain ma maasik muile maile,
Ilus lille e'emalle,
Kaunis lille kauge'elle:
Viisin naeru nartsudessa,
Ilu viisin hilpudessa.
Seal ma astsin aida teeda,
Kepsin kelderi radada:

Mis mu pähe puutunekse?
Pea mul puutus pihlakasse,
Jalad alta haabadesse,
Käed kallid kaskedesse.
Mis mu kaela kahvateles?
Kaelu kaela kahvateles,
Jalad kalja poolikusse,
Varbad ve'e veerandisse.
Võtsin käia nirtsakille,
Nirtsakille, närtsakille.

Märkus. Read 18—25, 38—43 on Virumaalt (Veske, ER I Nr. 75), 1—1[illegible] Kihnust (AS), muu osa Kolga-Jaanist (VK II Nr. 284 A, B).

38. Kaasa kaugel.

Haljala ja Kadrina teisenditest liidetud.
Eisen, lhk. 25917, 35958.

Õhtu tuleb, hilja jõuab,
Madalalle veereb päeva,
Õhtu toob õled tubaje,
Videvikku viib magama,
Hämarik üles äratab,
Päeva saadab peale põllu,
Valge saadab vainiulle,
Koitu saadab kõndimaie.
Õhtu tuleb õnne kaasa,
Videvikku vilja kaasa,
Öö pikka pimeda kaasa.
Minu kaasa kauge'ella,
Üle soo, üle mägede,
Üle külma allikate.
Tuulel saadan terviseida,
Pilvel pikkada igada,
Taeval tarku meelesida.

39. Naine kullast.

Viljandimaa ja Harjumaa teisenditest.
Eiseni kogud.

Ilus seppa, poisikene,
Ilus seppa, ilmatarka,
Ilus seppa, maakavala,
Läbe ei üksinda elada,
Abikaasata kasuda.

Hakkas kuldada koguma,
Vana vaskeda varuma,
Kogus kullasta emanda,
Valas vasest vaimukese.

Hilju ta istus, hilju ta astus,
Hilju ta istus istemelle,
Hilju astus voodi'esse,
Kartis kulla kohkuvada,
Hõbe üles ärkavada.
Mis oli külgi vastu kulda,
See oli külgi külma külgi,
Mis oli külgi vastu vaipa,
See oli külgi sooja külgi.

Hakkas üles tõusemaie,
Kulda üles hüüdemaie.
Ei see kuld ei kuulnud tõusta,
Hõbedane' ärgatagi.

Vôttis kulla kaindelasse,
Hõbe hõlmade vahele,
Kulla viis küla vahele:
„Küla tüdrukud, õeksed,
Küla poisid, pooled vennad,
Mis sel kullal puudunekse?“

Vastu kostsid vanad naised:
„Kuuta kullal puudunekse,
Keelta suhu, meelta pähe,
Otsa oidu ümmargusta,
Südant alla rinnavitsa,
Sisse silma nägemista,
Pähe kõrva kuulemista!“

Siis pani kärbse keeleks suhu,
Mesilase meeleks pähe,
Sääse sisse südameksi,
Pori otsa oidudeksi.

Seda ärgu tehku teine meesi,
Et teeb kullast naise noore,
Hõbedasta teise poole!

40. Mehehukkaja Mai.

Kokku liidetud Kolga-Jaani (V K II Nr. 458 A, B, C), Viru (Veske E R II Nr. 80) ja Järva (Neus EV Nr. 12) rahvalauludest.

Maie Torma neitsikene
Tantsis Tarretu mäella,
Sõlg oli suussa, pärg oli peassa,
Amme-rätte hamba'assa,
Vaski põlle varba'assa

Kesse kõndis teeda mööda?
Jüri kõndis teeda mööda,
Soo kõik siniheline,
Taevas laia laiguline;
Kihlad karbissa kõlasid,
Helmed mõõgassa helasid,
Pauad pauksid loogassa,
Raha rõksus rätikussa

Kellel, kellel, Jürikene,
Kellel kingid kihlad karbist,
Kellel annad helmed mõõgast?

Maiel kingin kihlad karbist,
Maiel annan helmed mõõgast,
Maiele kosjad kinnitan.

Mai läks Jürje juurejena.
Hüppas Jürje vankerille,
Kargas Jürje kaarikuie,
Kutsus Jürje võõrusije,
Söötis Jürje, jootis Jürje,
Viis Jürje vilu magama,
Peitis piima kelderije
Kandis külma kamberije,
Kus ei tule tuuli peale,
Ei saja sadu sageda,
Vihma ho'od veeretele,
Rahe rinnule ravista.

Mai läks voodit voodimaie,
Sängi riideid seademaie,
Voodis noad voodi'eie,
Külmad rauad külje alla,
Odad otseti linaje

Maiekene neitsikene
Võttis väitsalta küsida:

„Noakene, nurme kirja,
Väitsa või värava kirja!
Kas sa jood südame verda,
Kas sa maitsed maksa verda,
Ehk sa katsud kaela verda,
Imed patusta ihuda?“

Mai läks marjaga magama,
Ilusaga hingamaie,
Punasega puhkamaie.

Jüri läks otseti odaje,
Nukiti noa teraje.

Ämm läks karja saatemaie,
Küsisid külased naised,
Oma otsa neitsikesed,
Teise otsa tütarlapsed:
„Kus Maie minijakene?“

Ämma kuulis, ämma kostis:
„Maie mágab voodi'essa,
Kallis kaasa kaindelassa.“

Ämm tuli karja saatemasta,
Ämm läks ülesse ajama:
„Üles, üles, Maiekene,
Kallis kaasa kaindelasta!“

Leidis voodi'ed verised,
Linad lepakarvalised,
Urmased udupalakad,
Peened padjad plekilised.

„Oh Maie, minijakene.
Ehk sina tapsid Jürje noore,
Hukkasid unise kaasa?“

Maie kuulis, vastu kostis:
„Oh minu ämma, memmekene,
Ei mina tapnud Jürje noorta,
Hukanud unista kaasat;
Laudast tapsin laugu talle,
Aiast valgepea vasika,
Murult tapsin musta kuke,
Lakast laulu linnukese.“

Ämm oli kärmas kargamaie,
Jooksis lauta vaatamaie:

Alles laudas lauku talle,
Alles valgepea vasikas.
Murul laulab musta kukke,
Lakas laulu linnukene.

„Sea sääred, Maiekene,
Sea sääred, katsu kannad!“

Mai sai sääred sõudemaie,
Mai lasi jalad jooksemaie,
Labajalad laskemaie,
Kannad maada katsumaie.
Tüki jooksis marjamaada,
Teise tüki karjamaada.
Sai ta kesa mulgu juurde,
Andis ta jalule teada,
Suuda suure varba'alle:
„Sõudke jalad, jõudke jalad,
Kinnivõttijad tulevad,
Ohjad otsija käessa,
Köis on kinnivõttijalla,
Näsiniined näppudessa.“

Mis siis vastuje tulekse?
Metsa vastuje tulekse.

Mai läks kase palve'elle:
„Oh kaske, avita Maie,
Kallis kaske, kata Maie,
Kase oksad, hoidke Maie!“

Kaske kuulis, vastu kostis:
„Kuida võin mina avita,
Minu oksad hoida sinda?
Alt olen harva, pealt olen paksu,
Keskelt ma läbi näikse.
Tuleb homme uusi päeva,
Tunahomme teine päeva —
Naised metsaje tulevad;
Minust vihta viidanekse,
Sinda siita leietakse.“

Mai andis jalule teada,
Suuda suure varba'alle:
„Jookske jalad, jõudke jalad,
Jookske haava palve'elle,
Ehk haaba avitab meida.

Haava oksad hoidvad meida,
Haava lehed leidvad meida.

Haaba vastu vaidelema:
„Kuida võin mina avita,
Minu oksad hoida sinda?
Kuida mu lehte lõdiseb,
Nõnda su veri väriseb.“

Mai andis jalule teada,
Suuda suure varba'alle:
„Sõudke jalad, jõudke jalad,
Jõudke jalad, jookske jalad!“

Läks ta kuuse palve'elle:
„Kuusekene, puukene,
Sinu oksad hoidku minda,
Sinu koske katku minda!“

Kuuske kuulis, vastu kostis:
„Maiekene, neitsikene!
Kuida ma sinu avitan?
Tuleb homme uusi päeva,
Tunahomme teine päeva,
Mehed metsaje tulevad,
Teravilla kirve'illa,
Minust palka raiutakse.
Oksad küljest laasitakse,
Latva maha lõigatakse,
Sinda siita leietakse.“

Mai läks lepa palve'elle:
„Oh leppa, avita minda,
Lepa kändu, kata minda,
Lepa oksad, hoidke minda!“

Leppa kuulis, vastu kostis:
„Kuidas ma sinu avitan?
Alt olen harva, pealt olen paksu,
Keskelt ma läbi näikse.
Naised metsaje tulevad,
Minda ära kooritakse,
Sinda siita leietakse;
Nüüd on otsjad orussa.“

Mai andis jalule teada,
Suuda suure varba'alle:
„Jookske jalad, jõudke jalad,

Jookske kaevu palve'elle,
Ehk kaevu avitab meida,
Kaevu rakked kaitsvad meida."

Kaevu vastu palvelema:
„Maiekene, neitsikene,
Kuida võin mina avita?
Minust vetta viietakse,
Veiste ette heidetakse,
Sinda siita leietakse,
Minu süüksi süüstetakse,
Minu kahjuks kaevetakse."

Sea sääred, Maiekene,
Sea sääred, katsu kannad!

Mai sai sääred sõudemaie,
Mai lasi jalad jooksemaie
Labajalad laskemaie,
Kannad maada katsumaie.

Mis siis vastuje tulekse?
Meri vastuje tulekse.
Mai läks mere palve'elle:

„Oh meri, avita Maie,
Kallis meri, kata Maie!"

Meri kuulis, vastu kostis:
„Kuida ma sinu avitan?
Tuleb homme uusi päeva,
Tunahomme teine päeva,
Mehed merele tulevad,
Minu nurgad katsutakse,
Kala nurgad nuusitakse,
Sinda siita leietakse."

Mai läks mere kalda'asse,
Võttis vedeje hüpata,
Võttis lasta lainetesse.

Märkus. Veske kogust on read: 1—5, 12—13, 20—36, 45—58, 60—69, 71—72, 7[illegible] [illegible]2—105, 108—114, 135, 137—139, 146—157, 172—190. Vanast Kandiest: A 8—9, 191—198; B 6—7, 10—11, 14—19, 59, 70, 77, 129—133, 142—145; C 37—44, 73—74, 78—81, 106—[illegible] 115—124, 127—128, 136, 140—141, 158—171. Neusi kogust: 125—126, 134.

41. Kolm oli halba alla ilma.

Kolga-Jaanist, VK II. Nr. 292.

Kolm oli halba alla ilma,
Päratumaid peale ilma:

Üks oli poega isatu,
Teinep oli tütar ematu,
Kolmas vaene leskenaine.
 Kust tunti poega isatu?
Kirikusse käiessagi,
Altarille astudessa:
Kaabuke tal karratagi,
Vöö tal vööle pandelita,
Saabas ilma sääretagi.
Sealt tunti poega isatu.
 Kust tunti tütar ematu?
Kirikusse käiessagi,
Altarille astudessa:
Pea tal ilma pärjatagi,
Ei ole raha kaelassagi,
Sõrmed ilma sõrmuseta,
Pallapoolik poogelita.
Sealt tunti tütar ematu.
 Kust tunti vaene leskenaine?
Kirikusse käiessagi,
Altarille astudessa:
Tanu peas tal paelatagi,
Pallapoolik poogatagi,
Ei ole upsi ummiskingi;
Kus ta istub, iste märga,
Kus ta seisab, seinad märjad.
Heidab õhtu'ult magama,
Pöörab selja, seinad märjad,
Pöörab külje, küljed külmad,
Küll on külmad küljelauad,
Jäätanud jalutsi lauad.
Tõuseb hommiku ülesse:
Küünar vetta alla kaela,
Vaks on vetta peale varba.
Alt siis saab hani ujuda,
Pardikene palge'esse.

42. Ligi jõuab liisu aega.

Kolga-Jaanist. VK II. Nr. 433.

 Ligi jõuab liisu aega,
Ligi liisu võttemine.
Siis on metsas meie mehed,

Padrikus paremad poisid,*)
Rägastikus rätikkaelad.

Küll on hale astu teeda.
Vali meel on vastu panna:
Polnud ma isale halba,
Polnud ma emale halba,
Ei olnd õel õdedelle,
Ega vali vendadelle.

Kui hakkan mina minemaie.,
Siis hakkab hale tulema,
Vesi silma veeremaie:
Hale mul tuleb isasta,
Hale mul tuleb emasta,
Vesi veereb vendadesta,
Nutt tuleb peale nooremista.

Ära pean mina minema,
Siita maalta sinna maale,
Kus ka kivid ei kõnele,
Paed ei hellad pakatagi,
Kivid ei mõista meie keelta,
Paed meie palve'ida,
Udu on meie omane,
Kaste meie kallis venda.
Kus on hiiri härja suurus,
Lutikas rebase suurus,
Kesaparmu pardi suurus;
Kus need puused pulli sarved.
Lepapuused lehma sarved,
Kadakased kassi sarved,
Vahterast vasika sarved;
Seal on tuli teinud tööda.
Vesi palgid veeretanud,
Udu teinud ukse ette,
Kaste katuse laotand.

43. Miks on ilmuke udune?

Kolga-Jaanist. VK II. Nr. 318 A.

Miks on ilmuke udune,
Taevas laia laiguline,
Pilved paksud vetta täisi?

*) Megup.: Padrikus poisid paremad.

Seestap ilmuke udune,
Taevas laia laiguline,
Pilved paksud vetta täisi:
Isat poega tappelesid,
Purelesid puie peale,
Maadelesid maie peale,
Nurelesid nugade peale.

Sest on ilmuke udune,
Taevas laia laiguline,
Pilved paksud vetta täisi:
Taati poega tappelesid,
Purelesid puie peale,
Maadelesid metsa peale,
Et oli kasvand kaasikmetsa,
Et olid haavikud ajanud,
Loodud lepad leinalised,
Kasvand kadakad karedad.

Sestap ilmuke udune,
Taevas laia laiguline,
Pilved paksud vetta täisi:
Taati poega tõrelesid,
Tõrelesid, purelesid,
Purelesid puie peale,
Maadelesid maie peale,
Kakkelesid kadaka peale.

Sealtap kadakad karedad,
Lepal leinasärgikene,
Haaval halli vaibakene,
Kuusel kulda mütsikene,
Kasel kardane kasukas,
Pajul pikad põllepaelad.

44. Lahkumine.

Amblast. Eisenı kogudest, Ihk, 17759.

Ära pean mina minema,
Lindu leinal lahkumaie,
Luike teiste lainetelle,
Kotkas teiste kaljudelle,
Parti roogu pugemaie.

Poen ehk põõsa paksustikku,
Vaiksemaie varju orgu,
Leinakase lehtedesse
Läinud aega leinamaie,
Valusamat vaigistama,
Õnnetut unustamaie.

45. Millal saan ma uinumaie?

Kuusalu rannast. J. Vilbergi kogust.

Millal saan mina magama,
Oa kaun saan uinumaie,
Lehe sääreke lebama,
Toome oksuke tuduma.
Juba kukk on laulnud korra,
Laulnud korra, laulnud kaksi,
Hakkab kolmat laulemaie.
Siis vast saan mina magama,
Oa kaun saan uinumaie.
Lehe sääreke lebama,
Toome oksuke tuduma.

46. Orja ôpetus.

[illegible] ja Koiga-Jaani tesiendi'test. Veske ER I. Nr. 25. VK II. 2 [illegible]

Kes tahab orjaksi asuda,
Käia käskujalgadeksi,
See minult tulgu küsimaie,
Kuidas orjas oldanekse,
Käskujalas käidanekse.
Pisut peab ori magama,
Vähe unda uinutama,
Vähe aega haigutama.
Siiski seinade najalla,
Kirvesvarrede varalla,
Ukselingi õiengulla,
Pead peab piidalla pidama,
Künnisel peab kükitama,
Redupakul ringutama.
Heidab õhtu'ult magama:
Paneb hoole õrre peale,
Mure musta parre peale.
Tõuseb hommikult ülesse:

Võtab hoole õrre pealta,
Mure musta parre pealta,
Joostes toob tule külasta,
Karates toob vee kaevulta.

Ori peab usin olema,
Käskujalga hästi kärmas,
Muu pere heidab magama,
Ori läheb öösi härja karja,
Puhtel läheb pullikarja,
Enne valget varsa karja,
Koidus peab kodu olema.
Vara on vareski liikel,
Enne muida musta lindu,
Enne koitu koovitaja,
Enne päeva pääsukene;
Veel varem on vaene lapsi,
Enne muid ematu tütar.
Kui see úksi uugasteleb,
Kui see õrsi õilasteleb.
Parrekene paugasteleb,
Ukselinki liugasteleb,
Siis on orjad hulkumassa,
Vaesed lapsed vaarumassa,
Ematumad heljumassa.
Tasa uksi ummistagu,
Ukselinki liugastagu
Et ei hellikuid ärata,
Peretüttereid pelasta,
Pereeite ehmatele.
Viskan uksile õluta,
Sagaraile saadan kalja,
Et ei ulu uued uksed,
Kalju kaskised sagarad,
Vingu piidad pihlakased,
Minu orja hulkudessa,
Vaeselapse vaarudessa,
Ematuma häilidessa.

47. Teoorjuse laul.

Virumaalt. Veske ER II. Nr. 40.

Viis on vainu välja pealia,
Kuus on kubjasta järella,

Seitse seljapeksijada,
Kaheksa karistajada,
Kümme küljemõõtijada.

Pereeit jäi nuttemaie,
Peretaat jäi nuttemaie,
Ahjule halatsemaie,
Pingile nõu pidama:
Tütar mõlgub mõisa'assa,
Kiigub kilteri e'essa,
Vaarub vaimude vahella.

Tütar mõistis, tütar kostis:
„Minu hella eidekene,
Mis sina, mis sina soota nutad,
Ilma asjata halatsed!
Ei mind peida peened särgid,
Kata ei kardane kasukas,
Mata ei manteli alune;
Mind ju peidab peene liiva,
Maha matab musta mulda!

48. Tütar vette.

Kodaverest. Prof. L. Kettunen'i kogust.

(Tõlge.)

Kui ma sündisin emale,
Kui mind anti haudujalle,
Küsisid külased naised,
Üleaedased adelid:
„Mis on sündinud emale,
Mis on antud audujalle,
Kas on poega või on tütar?
Kui on poega, too tubaje,
Mähi poega mähkemije,
Seo siidi rätikusse!
Pojast saab toa tegija,
Toa seinade silija,
Toa nuka nummerdaja,
Toa lae laastu lööja.
Kui on tütar, vii vesile,
Kanna kaevutee rajale!"
Nänn läks viima vete teele,
Kandma kaevutee rajale.

(Kodavere murdes.)

Kui ma sündisin emäle,
Kui mu anti aadujalle,
Siis küssid külatsed naised,
Üleaidased adelid:
„Mis o sündinud emäle,
Mis o antud aadujalle,
Kas o poega vai o tütär?
Kui one poega, tua tubaje,
Mähi poega mähkemije,
Sidu siidi rätikusse.
Pojast suab tuba tegijä,
Tuba seenäde silijä,
Tuba nuka nummerdaja,
Tuba lae lassu lööjä.
Kui one tütär, vii vesile,
Kanna kaevutii radale!"
Nenn läks viimä vete tiäle,
Kanma kaevutii radale.

Maha ist(us) imetamaie,
Mäe peale mähkimaie,
Kivi otsa kinkimaie;
Jala kinnitas kivije,
Teise paadeje põrutas:
„Ennep see kivi lõheku,
Paasi paksu paugatagu!
Kuidas viin vere vesile,
Lasen lapse laine'elle?
Kui ta'p künna, siis äestab,
Üles tõuseb hommikulla,
Lehmad lüpsab, karja saadab,
Hobud joodab hommikulla,
Varsad enne valge'eda,
Enne muida viib murule,
Pärast muida toob murulta".

Maha iss imetämäie.
Mäe piäle mähkimäie,
Kivi õtsa kinkimäie;
Jala kinnitäs kivije,
Tõese puadeje põrutas:
„Ennep sii kivi lõheku,
Puade paksu paagatagu!
Kuidas viin vere vesile,
Lahen lapse laine'elle?
Ettep künnä, ne äessäb,
Üles tõõseb ommokonna,
Lehmäd lüpsäb, karja suadab,
Obud juadab ommokonna,
Varsad enne valge'eda,
Enne muida viib murule,
Päräss muida tuab murulta".

49. Ema haual.

Karksist. AS.

Meelde tuleb memmekene,
Meelde memme armukene,
Meelde tuleb mitu korda,
Südamesse setu korda,
Meelde tuleb magade'essa,
Südamesse süüe'essa.
Oh mu helde ennekene.
Mesimagus memmekene!
Nüüd sa magad maa alla,
Valge kaske*) varju alla,
Peene pehme liiva alla,
Musta kirstu keske'ella,
Valge linade vahella.
Saa sind mure murdamaie,
Kurvastus ei kurnamaie,
Viletsus ei vintsutama,
Ega häda ähvardama,
Saa su silmad enam näha,
Silmad näha, kõrvad kuulda,

*) Lugeda: kas'ke (s peenendatud), gen. pl.

Kuidas me vaesed vaeva näeme,
Viletsuses vingerdame,
Hädaohus ävardame.
Saa enam näha nännikesta,
Näha nänni näokesta.
Muud kui musta ristikesta,
Muud kui mulla kuhjakesta.

50. Sõjalaul.

Karksist. AS.

Kesse tõi sõja sõnumid,
Või kes vedas vaenu keeled?
Harak tõi sõja sõnumid,
Vares vedas vaenu keeled.
Kesse sõtta peab minema,
Või kes vaenu peab vajuma?
Isa vana, veljed noored,
Onupojad hullukesed,
Tädipojad tillukesed.
Ise sõtta pean minema,
Ise vaenu pean vajuma.
Veli läks sauna vihtlemaie,
Sõtse leili heitemaie.
Veli läks aita ehtimaie,
Sõtse juurde õpetama:
„Veli hella, veljekene,
Aja nüüd selga surmasärki,
Aja nüüd jalga kalmu kaltsad,
Võta kätte koolja kindad,
Pähe pane surma kübara
Kaela pane kalmu kaelarätti.
Veli hella, veljekene,
Selle ütlen ma sinule,
Selle õpi õige'esti,
Pane sina meelde para'asti:
Ära sina sõida e'es sõja
Ega tantsi taga sõja,
Ees on suitsu see sinine,
Taga on tuli see punane,
Eessa noori nopitakse,
Taga tarku tapetakse;

Keeruta keskel sõdada,
Ligi lipu kandajada,
Siis sa ehk tuled koduje.
Veli hella, veljekene,
Kunas ma sind nüüd koju ootan?"

„Oh mu sõtse, sinisilma;
Taputilka tillukene,
Kuni jõed verda jooksvad,
Heina ladvad andvad verda,
Puu oksad punast verda,
Siis mind sõjas tapetakse.
Kui need jõed viina jooksvad,
Heina ladvad haljast viina,
Puu oksad puhast viina,
Siis tee ootke mind koduje."

Õue tuli hobu mudane,
Tarre tulid saapa'ad savised,
Aita tuli hame verine,
Ise tuli 'ihu punane.

Ajasin isa tundemaie,
ajasin ema tundemaie:
„Tule, isa, tunne poega!
Tule, ema, tunne poega!"
Tuli isa — ei tundnud poega,
Tuli ema — ei tundnud poega.

Läksin ise tundemaie,
Tundsin ära oma velje,
Oma kootud kinda'asta,
Oma aetud hame'esta,
Oma kalmu kaelarätist.

„Veli hella, veljekene,
Aja nüüd mulle sõjajuttu,
Kõnele vaenu kõnesida,
Kuidas sõjas sõideldakse,
Ehk kuidas võidu võideldakse?"

„Oh mu sõtse, sinisilma,
Taputilka tillukene,
Pese mu hobu mudasta,
Pese mu saapa'ad savista,
Pese mu hame veresta,
Siis ma ajan sul sõjajuttu,
Kõnelen vaenu kõnesida."

„Veli hella, veljekene,
Kas on sõjas naine armas,
Naine armas, kaasa kallis?“

Veli kuulis, kostis vastu:
„Ei ole sõjas naine armas,
Naine armas, kaasa kallis,
Sõjas on armas halli rauda,
Kallis kangepea hobune.“

51. Surm.

Karksist, AS. Read 20—23 Eiseni kogudest.

Mis suitsu see peaks olema?
Mis auru see oleks olema?
On see mõne metsa suitsu
Või on mõne soo auru,
Vana naiste nairi haisu?
Ei see ole metsa suitsu,
Ei see ole soo auru,
Vana naiste nairi haisu —
See on me venna surma suitsu,
Inimese hinge auru.
Oh sina surma surelikku,
Oh sina tõbi tõmbelikku,
Kadelikku katkukeppi,
Vihane Jumala vitsa!
Surmasid minu suguda,
Võtsid sa minu võsada,
Võtsid isa, võtsid ema,
Võtsid viis mu hella venda,
Kuus mu kullasta õdeda,
Seitse sirgepea sõsarta,
Jätsid üksi mu elama,
Jätsid mu vara va'eseksi,
Enne aegu armetumaks.
Eks sina murdnud muida puida,
Lõhkund laane lõhmuseida,
murdnud soosta suure kuuse,
Mäe pealt jämeda männi,
Laanest ladvatu pedaka;
Lasknud mu sugu sugeda,
Võsa laiaksi laguda!

Sugu oleks saanud saaja täisi,
Võsa laia laada täisi,
Sõrmus oleks sõrmesta kulunud,
Teine teisesta käesta,
Kolmas kulda pöidelasta
Suurt sugu teretadessa,
Venda vastu võttadessa.

C. PAGANUSE JA MÜÜTILISED LAULUD. KATOLIKU MÄLESTUSED.

52. Vastla laul.

Virumaalt. — Neus EV Nr. 30. E. Veske ER I. Nr. [illegible]

Vistel, vastel, poisikene,
Ei Vastel toassa seisa,
Vastel sõidab vainiulla,
Külma kinda'ad käessa,
Külma kirjad kinnastessa.
Vastel laulab vainiulla:
Linad liu laskijalle,
Linad pikad liugujalle,
Tutrad toas istujalle,
Ebemed eesta vedajalle,
Lühikesed linad lemmel,
Takud tagatõukajalle!
Kes ei tule liugumaie,
Sel linad liguje jäävad,
Seina äärde seenetavad,
Aia äärde hallitavad,
Koppelije kolletavad,
Nõnda pikad minu linad*)
Kui see liu mäekene,
Nõnda valged minu linad
Kui see lume hangekene.

*) Vrd. vanasõna: Mida pikem liug, seda pikemad linad.

53. Lähme Jaaniku tulele!

Kolga-Jaanist VK II, Nr. 351.

Lähme Jaaniku tulele,
Jaani tule paistuselle
Jaani tulda hoidemaie,
Jaani kirge kaitsemaie!
Tuli uitab hoone'esse,
Kirge kargab katusesse.

Jaanikene, poisikene!
Ära tule paadilla hobulla,
Paadist palju on pahada;
Ära tule mustalla hobulla,
Mustast palju on mureda.

Jaanikene, poisikene!
Kui lähed maale sõitemaie,
Ehita oma hobune,
Kehita oma kübara,
Pane peale paabu sulge,
Virumaa varese sulge,
Harjumaa haraka sulge,
Katku peale kanasulge.
Seo siidi ratsu silmad,
Kalevisse täku kabjad,
Lakka laiasse rahasse,
Saba taha taaderisse.

Viru neiukesed vaatsid,
Harju kaasikud siis naersid:
Vaat' kus sõidab Jaanikene,
Hobu ees tal kui see osja,
Täkku ees tal kui see tähte,
Ruuna ees tal kui see roosi.

* * *

(Eisen: E. Uuem Mütol. 31)

Kes läks jaani tulele?
Jaan läks jaani tulele
Neidusida näppamaie,
Kudruskaelu kiskumaie.
Jaanikene, poisikene,
Istu maha mätta peale,
Kuremarja künka peale,

Poolakmarja põhja peale,
Lase liitu lille peale,
Hellerheina hõlma peale,
Sinilille silma peale,
Kullerkupu käte peale,
Punalille põse peale.
Jaan ei istund mätta peale,
Lasknud liitu lille peale,
Jaan läks tulda tegemaie,
Puida tulde pildumaie,
Leeki laia laskemaie.

54. Mardilaul.

Kolga-Jaanist. VK II. Nr. 354. Lisandustega (Harjumaalt).

Mardid tulnud kauge'elta,
Üle soo, läbi libeda,
Kullasta kõrendat mööda,
Vaskista válemit mööda.

Tere eit ja tere taati,
Tere lahke pererahvas,
Tulin mardiks õnne tooma,
Ette tuppa eide õnne,
Taha tuppa taadi õnne,
Põrandalle poiste õnne
Lee ette laste õnne,
Nurka noore neiu õnne,
Keriselle kilgi õnne.

Peretütar, neitsikene,
Talutütar, tallekene:
Ava uksi, tõsta telgi!
Kui sa ei ava uksekesta
Ega tõsta teljekesta,
Uksed põõnusta põrutan,
Sagarista saputelen.

Peretütar, neitsikene,
Talutütar, tallekene,
Tõuse üles voodiesta,
Puhu see tuli tubaje,
Lõõtsu lõke põrandalle!
Kuí pole tulda teil toassa,
Puhu tulda kuke suusta,

Lõõtsu lõhe lõua luista,
Keeruta kana ninasta.

Peretütar, neitsikene,
Talutütar, tallekene:
Võta pindu pingistagi!
Kui pole pindu pingissagi,
Võta pindu parrestagi,
Kui pole pindu parressagi,
Võta laastu lõuka'alta;
Kui pole lõukal laastukesta;
Võta tohtu toa laelta.

Peretütar, neitsikene,
Talutütar, tallekene:
Palun see tuli tubaje!
Mardid tulnud kauge'elta,
Mardil küüned külmetavad,
Jala varbad valutavad,
Sõrmeotsad sõitelevad.

Mart on astund allikasse,
Kukkund kalju koopa'asse,
Libisend lina leosse.
Kui ei lase, ei palugi,
Hakkan harjast harutama,
Toa laest laotama.

55. Kadrilaul.

Vigalast (1—4, 8—12, 15—27) ja Harjumaalt (5—7, 13—14).

Tere aga ärtu härrakene,
Kulda prooni prouakene,
Pere pressi preilikene,
Laske Kadri tuppa tulla.
Kadri kudrib, Kadri vidrib,
Kadri kudrib kuubesida,
Kadri vidrib villasida.
Kadri küüned külmetavad,
Jala varbad valutavad,
Sõrme otsad sõitelevad.
Ega see Kadri pole maasta tulnud,
Kadri tulnud taeva'asta,
Üle soode ja rabade,
Üle viie vikerkaare,

Hõbedasta õrta mööda,
Vaskiseid väravaid mööda.
Kadri toob õue uue õnne,
Väravasse värske õnne,
Latterisse lehma õnne,
Talli toob hobuse õnne,
Sea lauta sea õnne,
Lamba lauta lamba õnne,
Toasse toob neiu õnne,
Neiu õnne, peiu õnne.
Pere aga poega, peiukene,
Pere neidu, neitsikene,
Laske Kadri sisse tulla.

56. Hundi sõnad.

Kolga-Jaanist. E. Kirjam. S. Aastar. 1884-85, lhk. 4.

Metsa ulpi, metsa alpi,
Kuule metsa halli-parda,
Metsa kuldane kuningas,
Metsa kardane kasukas,
Püha Jüri poisikene!
Võta kätte kuldakeppi,
Vääna vitsusta ohelad,
Keela oma kurjad koerad,
Suru oma suured koerad,
Keela susi soovikusse,
Kaitse karu kaasikusse!
Sinu koerad soos magagu,
Mu kari arul karaku.

57. Sinikirja linnukene (Loomiselaul).

Virumaalt. Veske ER I. Nr. 10.

Üks on õunapuu mäella,
Üks on oksa õunapuussa,
Üks on õile oksa pealla,
Üks on õuna õilme pealla.
Õuna see mõnesugune:
Kuu poolt kumedakene,
Päeva poolt punasekene,
Riia poolt on ristiline,
Narva poolt on naastuline,
Harju poolt on auguline.

Tuli üksi suuri tuuli,
Sai üks sadune ilma,
Õuna veeretas vedeje,
Ajas õuna allikaie,
Mis sest õunast sündinekse?
Sinikirja linnukene,
Sinikirja, siibakirja.

Loogelekse, linnukene,
Loogelekse, lendelekse,
Lendas meie lepikuie,
Kukkus meie koppelie,
Arvas meie haavikuie.
Määras meie männikuie.

Meie koplis kolmi põõsast:
Üks oli sinine põõsas,
Teine oli punane põõsas,
Kolmas kullakarvaline.
Sinikirja linnukene,
Ära poe sinise põõsa,
Ära poe punase põõsa,
Poe kullakarvalisse!

Sinisiiba linnukene
Võttis kuldase omaksi,
Hõbedase arma'aksi.

Hakkas siis pesa tegema:
Tegi kuu, tegi kaksi,
Poole kuuda kolmatagi,
Nädalagi neljatagi;
Sai siis pesa valmieksi.

Hakkas siis mune munema
Munes kuu, munes kaksi,
Poole kuuda kolmatagi,
Nädalagi neljatagi;
Saivad siis munad munetud.

Hakkas poegi haudumaie:
Haudus kuu, haudus kaksi,
Poole kuuda kolmatagi,
Nädalagi neljatagi!
Said pojad verisulie.

Hakkas poegi pillutama:
Ühe pani ku'uksi kumama,
Teise pani täheks taeva'aie,
Kolmas päevaks peale ilma.

58. Suur tamm.

[illegible] Amble. Koeru-Jaani. Halliste ja Helme teisenditest. Eisen, lhk. 650, 7675, 14011 34411. V K. II Nr. 446 B.

Mis seal meie ukse all?
Meri oli meie ukse all.

Õekesed, hellakesed,
Lähme merda pühkimaie,
Mere kaldaid kasimaie,
Mere äärta äigamaie,
Luuad kuldased käessa,
Hõbedased luua varred,
Pühime pühkemed meresta,
Äigame laastud lainetesta.

Mis siis sealt meresta tõusis?
Tamme pikka, tamme paksu,
Tamme pikka, tamme laia.
Võtsin tamme, viisin tamme,
Viisin tamme taadi õue,
Istutin isa iluksi,
Kasvatin isa kasuksi.
Läksin tamme vaatamaie:
Tamme hakand kuivamaie.
Võtsin tamme, viisin tamme,
Viisin tamme venna õue,
Istutin venna iluksi,
Kasvatin venna kasuksi,
Venna aia varjajaksi,
Venna õue õitsejaksi.
Siis lähen tamme vaatamaie:
Tamme hakand kuivamaie.
Võtsin tamme, viisin tamme,
Viisin tamme peiu õue,
Istutin peiu iluksi:
Kasva, tamme, jõua, tamme,
Kasva, tamme, taeva'asse,
Oksad pilvije pugegu,
Lõdisegu lehed laiad,

Juured juurdugu punased!
Siis tulin tamme vaatamaie:
Tamm oli jõudnud, tamm oli kasvand.
Tamm oli kasvand taeva'asse,
Oksad pikad pilve'esse,
Tamm tahtis taevast laotada,
Oksad pilvi pillutada.

Mis sest tammèst tehtanekse?
Tüvest saame tünderida,
Otsast õlle ankurida,
Ladvast lapse kätki puida,
Keskelt neiu kihla kirstu,
Vahelt sõtse veime vaka,
Kiitsub kinni panne'essa,
Laksub lahti võtte'essa.

59. Salatsi Hiide ahvatlus.

Karksist. Eiseni kogudest.

Lähme hiilult Hiide kaudu.
Salaja Salatsi kaudu,
Kui ei kuule Hiide koerad,
Ega näe Hiide neiud,
Haugu ei Hiide halli rakki,
Kuule ei Hiide noori meesi.
Saime Hiide kohtadelle,
Saime me Salatsi peale.
Juba kuulsid Hiide koerad,
Nägivad juba Hiide neiud,
Kuulis Hiide noori meesi,
Tuli välja ta toasta,
Kargas välja kamberista,
Ilma vööta voodiesta.
Võttis huiku, võttis hõiku,
Võttis hõiku õnne peale,
Karju kamberi lävele:
Tulge sisse, neiud noored,
Tulge sisse öömajale,
Öömajale, söömiselle,
Minge homme hommikulla,
Käige külla kaste'ella;
Hommikul udu madala,

Kaste hommikul kasina,
Siis ei niisku niidisukka,
Heitu ei põrmu põlle peale,
Kaste ei kaelaräti peale
Udu ei ummiskinga peale.

60. Kalmuneid.

Eesti rahvalauludest palminud J. Hurt.

Peeter peeni, mees madala,
Kalevine poisikene,
Raius sõõru, rookis sõõru,
Kündis sõõru, külvas kaera,
Külvas kesva kalmu teele,
Kaera kalmu tee äärde.
Ise kündis, ise mõtles,
Ise külvas ja kõneles:
„Kasva, kasva, kaerakene,
Kerki üles, kesvakene!
Oo, kalmu, kasvata kaera,
Oo, kirik, kergita kesva!
Kui mul kasvab kaunis kaera,
Kaunis kaera, kiidu kesva,
Mina kalmust naise naidan,
Liivast neitsikse nimitsen.“

Kasvas kaunis kaerakene,
Kerkis kiidu kesvakene.

Peeter, peeni poisikene,
Kalevine mehikene,
Viis siis likku ta linnaksed,
Viis ojasse õlleterad,
Hakkas naista naitamaie,
Ubasuuda otsimaie.
Oh, toda venda Virulasta,
Emapoega Poolakesta!
Ei olnd õige nagu ütles,
Ei olnd tõsi, mis tõotas,
Ei ta kalmust naista naitnud,
Liivast neitsit ei nimitsend.

Peeter, peeni poisikene,
Kalevine mehikene,
Ehtis ennast ilusasti,

Selga ajas sinisärgi,
Pähe kööritud kübara,
Vööle vöö linnalipu,
Jalga seadis saksa saapad;
Nii läks kaasat kosimaie,
Ubasuuda otsimaie.
Kosis Riiast rikka tütre,
Võttis Riia raadilapse.

Kui sai Peeter ju pärale,
Riia raadil rikka'alle,
Kuld oli katus koja pealla,
Hõbedased aiavitsad,
Terasesta teibapaarid,
Ajas hobuse murule,
Paadi pärapaja alla,
Ise läks tuppa teretama,
Teretama, tervitama:
„Tere, tere, neiu ema,
Neiu ema, neiu isa,
Neiu viisi vennakesta,
Kuusi kullasta sõsarat!
Ons teil neiduda koduna,
Siidipõlle põrmandulla,
Kuldapärga kamberissa?
Kas saab siita mulle naista,
Meelikada mõrsijada?"

Neiu ema hellakene,
Neiu mamma marjakene.
Tema lausus meelestana,
Oma meele poolestana:
„On küll neidune kodussa,
Siidipõlle põrmandulla,
Kuldapärga kamberissa,
Helmekaela kasterassa.
Saab küll siita sulle naine,
Saaneb mõrsja meeleline."

Neiu astus aida poole,
Üle muru moodusasti,
Kudus kullast kindakesta,
Heitis lõnga hõbedasta.

Peetrit toas söödetie,
Söödetie, joodetie,

Teda meella ravitseti,
Vahaleemel vastu võeti.
Neiut aidas ehiteldi,
Kamberissa kaunisteldi.

Sai siis neidu valmistatud,
Kaokene kaunistatud,
Neiu mamma marjakene,
Ise ta lausus meelestana,
Oma meele poolestana:

„Peiukene, poisikene,
Aja sa hobu aida ette,
Keera keldri ukse ette.“
Peeter kuulis kohe käsku,
Ajas ratsu aida ette,
Keeras keldri ukse ette.

Neiu aidast välja astus,
Kamberista kapsatasi,
Kirevambi kui see rähna,
Meelusambi metsalindu.
Neidu saani saadetie,
Peiu kõrva paigutati,
Anti tal kulda kotitäisi,
Pandi karda karbitäisi.
Peeter mõrsja vastu võttis,
Sõtse saani sõõritasi,
Seisatas saani ääre pealla,
Pani jala parda'alle.
Saani parras praksatie,
Looga küüsi loksatie.
Peeter lausus meelestana,
Lausus meele poolestana:
„Jumal teab, Jumalukene,
Mari teab, madalukene!
Vist mul itkud eessa onvad,
Silma vesi eessa veereb.
Miks mul loksis looga küüsi,
Miksi praksis saani parras?“

Hakkas koju minemaie,
Vennastelle veeremaie.
Olid tal hüvad hobused,
Kaunid olid kaerasööjad,

Läksid mäkke mängidessa,
Kallastesse kareldessa.
Sai ta kalmu kaela juurde,
Sai ta koolu koha juurde,
Jõudis ligi liivakulle,
Manalaste maie peale,
Jäi tal saani seisamaie,
Päralauda peatama,
Regi puutus kivi külge,
Kaustavitsa kadakasse,
Põikipooli pedakasse.
Peeter, peeni poisikene,
Emalapsi hellakene,
Mineteles, tuleteles,
Mineteles meelihobust,
Tuleteles tuliratsut;
Ei saand mindud meelihobu,
Ei saand tuldud tuliratsu,
Pääse ei saani seisamasta,
Päralauda peatamast,
Regi ei pääse kivi küljest,
Kaustavitsa kadakasta,
Põikipooli pedakasta.
Kaasa küünis küsimaie,
Noorik hakkas nõudemaie:
„Miks sa kisud kivistikku,
Katkud läbi kännustiku?
Sõida teeda sillalista,
Lase teeda laulista.
Ilmaline, kalmuline,
Tule päästa regi kivist,
Kaustavitsa kännustikust,
Põikipooli pedastikust."
Välja tulid toonelased,
Vastu kostsid kalmulised.
Toone tüttared tõrelid:
„Peeter, peeni poisikene,
Kosilane kõrgikene!
Ei olnd õige, mis sa ütlid,
Ei olnud tõsi, mis tõotid.
Olid sa maada kündemassa,
Leivamaada liitemassa,
Kui sa künnid, siis sa mõtlid,

Kui sa külvid, siis kõnelid:
Kasva, kasva, kaerakene,
Kerki üles, kesvakene!
Mina kalmust naise naidan,
Liivast neitsikse nimitsen.
Peeter, peeni poisikene,
Kosilane, kõrgikene!
Ei olnd õige, mis sa ütlid,
Ei olnd korras, mis kõnelid,
Anna meile, mida annid,
Tõota, poissi, mis tõotid.“

Peeter, peeni poisikene,
Kosilane kõrgikene,
Tõotas kimpu kinda'aida,
Kahte kimpu kapukaida,
Lubas lidu linikuida,
Hauatäita, hainesida,
Lubas kirstu kirevaida,
Kõige vaka valge'eida.
Mineteles, tuleteles,
Mineteles meelihobust,
Tuleteles tuliratsut:
Ei saand mindud meelihobu,
Ei saand tuldud tuliratsu,
Pääse ei saani seisamasta,
Päralauda peatamast.

Jälle tulid toonelased,
Toone tüttared tõrelid:
„Peeter, peeni poisikene,
Kosilane kõrgikene!
Anna meile, mida annid,
Tõota, poissi, mis tõotid“.

Peeter, peeni poisikene,
Emalapsi hellakene,
Lubas eesta isa ruuna,
Venna virga vehmerilta,
Lubas karja kasvamasta,
Põlluvilja venimasta.
Mineteles, tuleteles,
Mineteles meelihobust,
Tuleteles tuliratsut:
Ei saand mindud meelihobu,

Ei saand tuldud tuliratsu,
Pääse ei saani seisamasta,
Päralauda peatamast.

Jälle tulid toonelased,
Toone tüttared tõrelid:
„Peeter, peeni poisikene,
Kosilane kõrgikene!
Anna meile, mida annid,
Tõota, poissi, mis tõotid.“

Peeter, peeni poisikene,
Emalapsi hellakene,
Tõotas pungast poeraha,
Karmanista kaubaraha,
Lubas vaka vana raha,
Külimitu killingida,
Lubas kulda kotitäita,
Kallist karda karbitäita.
Mineteles, tuleteles,
Mineteles meelihobust,
Tuleteles tuliratsut:
Pääse ei saani seisamasta,
Päralauda peatamast.

Jälle tulid toonelased,
Toone tüttared tõrelid:
„Peeter, peeni poisikene,
Kosilane kõrgikene!
Anna meile, mida annid,
Tõota poissi, mis tõotid.“

Peeter, peeni poisikene,
Emalapsi hellakene,
Lubas sada sajameesta.
Peale kahte kaasikuda.
Mineteles, tuleteles,
Mineteles meelihobust,
Tuleteles tuliratsut:
Ei saand mindud meelihobu,
Ei saand tuldud tuliratsu,
Pääse ei saani seisamasta,
Päralauda peatamast.

Jälle tulid toonelased,
Kaldusivad kalmulised,
Mana minijad edeje,

Toone tüttared tagaje,
Ligi liiva lellenaised,
Kõik nad kalmusta kõnelid,
Sôna ütlid sõmerasta:
„Anna meile, mida annid,
Tõota, poissi, mis tõotid“.

Peeterida poisikesta,
Emalasta hellakesta!
Oli temal kõrge kodu,
Oli ilus elamine,
Tõotas ta kõrget kodu,
Ilusada elamista,
Lubas isa, lubas ema,
Oma vendi viimaseida.
Mineteles, tuleteles,
Mineteles meelihobust,
Tuleteles tuliratsut:
Ei saand mindud meelihobu,
Ei saand tuldud tuliratsu,
Pääse ei saani seisamasta,
Päralauda peatamast.
Regi ei pääse kivi küljest,
Kaustavitsa kadakasta,
Põikipooli pedakasta.

Peeter, peeni poisikene,
Kalevine kosilane,
Mõõka puusassa tilistas,
Kaelarauda raputeles,
Tahtis raiu ratsu peada,
Hukata hobuse peada.
Vastu kalmust kaitsetie,
Sõna öeldi sõmerasta:
„Raiugu ei ratsu peada,
Hukaku ei hüva hoosta!
Enne ei pääse saani seismast,
Regi kivista ei kerki,
Anna ära kõige armsam,
Kahelt käelt kõige kallim,
Anna noori nuku alta,
Kaokone kaali alta“.

Peeterida poisikesta,
Emalasta hellakesta!

Lõi ta käe vastu kätta,
Teise käe vastu teista,
Ära ta ohkas omastelle,
Ära muile mureteles:
„Mis nüüd teha, kuhu minna?
Anda mul kallis kaali alta,
Linnuke linase alta?“
Tõotas noore nuku alta,
Kaokese kaali alta.
Mineteles, tuleteles,
Mineteles meelihobust,
Tuleteles tuliratsut.
Nüüd sai mindud meelihobu,
Nüüd sai tuldud tuliratsu,
Pääsis saani seisamasta,
Kerkis regi kivi küljest.

Peeter katsus kaali alla,
Linariiet liiguteles,
Leidis koolija re'eesa,
Kalmulise kaali alla.
Peetri juuksed heitisivad,
Peetri palge pahanesi:
„Kuidas viin koolja koju,
Viin majasse manalase?“
Kõik jäi kurvaks kulla hõimu,
Vait jäid sada sajameesta,
Tuumatama tolmulööjad,
Kurvalt sõitsid teeda mööda,
Mõttes marjamaada mööda.
Saivad nad kodu kohale,
Elulinna ligidalle:
Hüva hobu hirnatasi,
Tuliratsu turnatasi.
Ema läks välja vaatamaie,
Kandja välja kaemaie,
Nägi Peetrit tulevada,
Nurme otsas olevada,
Hüüdis lapsil laietella,
Pisukestele pajatas:
„Jookske, lapsed, laske laided,
Laske laided, väänge värav!
Tuuaks' memmele minija,
Eesta astuja emale,

Tuuaks' käbe käskujalga,
Tuuaks' sõrmil sõnakuulja.
Koju tuleb auhame,
Auhame, lemmelinik."

Sai siis Peeter koju jõudnud,
Pärale oma perele,
Ajas hobused murule,
Tuliratsud toa ette,
Ema läks vastu vaatamaie,
Kandja vastu kaemaie,
Kas saab noorik naeruline,
Emale lapsi iluline,
Kas saab paras pangedele,
Arvuline anumaile,
Kas saab tugev tooberille,
Terav tütar tallitama;
Või on nuia nuku alla,
Höörinuia hõlsti alla,
Küdi külgeda tasuda,
Äia silmi härgitella.
Ema katsus kaali alla,
Heitis sõrme sõba alla,
Leidis koolja saanistana,
Kalmulise kaali alta.
Lõi ta käe kätta vastu,
Teise käe teista vastu,
Ise lausus meelestana,
Oma meele poolestana:
„Pojakene, poisikene,
Minu meelimarjakene!
Miks sul koolja saanissagi,
Kaali alla kalmuline?"

Peeter, peeni poisikene,
Emalapsi hellakene,
Tema taidis, vastu lausus,
Taidis targasti kõnelda:
„Mammakene, memmekene,
Kandjakene kallikene!
Selle tegid head hobused,
Tegid kallid kaerasööjad,
Läksid mäkke mängidessa,
Kallastelle kareldessa,

Lõivad noore nurka vastu,
Kaokese kändu vastu,
Sealt sai koolja saanijeni
Kaali alla kalmuline.“

Ema aga lausus meelestana,
Oma meele poolestana:
„Pojakene, poisikene,
Minu meelimarjakene!
Miks sa petad, miks valetad,
Ei sa õigusta kõnele!
Ei sul teinud head hobused,
Ei teind kallid kaerasööjad,
Tegid meelella omalla,
Rumalailla mõtte'illa;
Sina kalmust naise naitsid,
Liivast neitsikse nimitsid,
Sestap koolja saanissagi,
Kalmuline kaali alla.
Keelas ema, keelas isa,
Keelas venda keskimine,
Noomisid sõsarad noored:
„Ära mine koolu kosja,
Kalmust naista kaemaie,
Koolust saa ei kodunaista,
Kalmust karja kasvatajat.“

Ema itkule isunes,
Lausus sõna laine'ella:
„Pojakene, poisikene,
Vaga hinge vaimukene!
Kuhu mina sinu panen,
Kuhu meelika minija?
Neiulla on sugu suuri,
Sugu suuri, võsa võiva,
Teda taga otsitakse,
Vara vaja leietakse.“

Peeter, peeni poisikene,
Emalapsi hellakene,
Tema taidis, vastu lausus,
Taidis targasti kõnelda:
„Mammakene, memmekene,
Kandjakene kallikene!
Poeg pane täheks taeva'asse

Mini sõmeraks meresse".
Ema itkulla kõneles,
Lausus sõna laine'ella:
„Kellel kostan kulla sõna?
Kellel annan armu sõna?"

„Emakene, memmekene,
Kandjakene kallikene!
Tuled üles hommikulla,
Vara enne valge'eda,
Pärani paja põruta,
Uksed otsani aruta,
Vaata kuuda kõrge'essa,
Vaata tähti taeva'assa:
Mis on tähti ilusambi,
Ilusambi, valusambi,
See on sinu armas poega,
Sellel kosta kulla sõna,
Sellel anna armu sõna.
Emakene, memmekene,
Kandjakene kallikene!
Lähed sa vara vesile,
Mine mere ääre peale,
Mis on sõmer häärisambi,
Höörisambi, veerisambi,
See su meelikas minija,
Sinu käbe käskujalga,
Sellel kosta kulla sõna,
Sellel anna armu sõna."

Ema istus itkemaie,
Murule muretsemaie,
Võttis ette itkuvaka,
Nina all' nõretusvaka,
Itkes ta itku vakatäie,
Nõreseida nõlvatäie,
Itkes oja ukse alla,
Lälle toa läve alla:
„Hoidsin mina hüva poega,
Imetin poega ilusada,
Mõtlin tuge tulevada,
Mõtlin abi astuvada,
Saanud ei abi imele,
Astunud ei arma'alle,

Silmavett sai vihtumasta,
Suitsu sauna küttemasta,
Kui oleks seda teades teadnud,
Mõistnud meelega mõtelda,
Ennem ma hoidnud turba'aida,
Parem ma mähkind mätta'aida
Seni ma itken, kuni elan,
Seni kuugun, kuni koolen".

61. Ilmatütar.

Setu lauludest liidetud *).

Neiukene noorukene,
Noorukene, nõrgukene
Tõusis üles hommikulla,
Vara enne valge'eda,
Läksi metsa kõndimaie,
Kõndimaie, kä'imaie,
Hommikulta hulkumaie.
Mida ta leidis minnessana?
Mida koju tullessana?
Mesimarja minnessana,
Kuldamarja tullessana.
Neiu siis maitses mesimarja,
Mesimarja maiasteli.
Sealt sai neiu ilmailus,
Ilmailus, päevavalus,
Istus ta ilma ääre peale,
Kuu kulla poole peale:
Poole ilma ta ilustas
Poole valda valgustasi.
Neiu sealt paistis palju maada,
Välkus väga kauge'elle,
Sõrmus oli sõrmes kullane,
Veeres verev vitsakene,
See siis paistis palju maada,
Välkus väga kauge'elle,
Paistis isa paja peale,
Välkus velje väraville.

*) Read 5—6, 14—19, 54—66, 70—111, 125—6. (Set. L.) Teis. (22); read 1—4, 12—13, [illegible], 37. [illegible], 68—9, 121—4 (23), 7, 28—9, 34—6, 38—41, 50—1 (24), [illegible]—11 (25), 112—20 (27), 14—[illegible] (31).

Tuli hommik, tõusis päeva,
Astus ao veerekene.
Kes läks koju kutsumaie,
Kes läks maija manitsema?
Isa läks koju kutsumaie,
Taati maija manitsema:
„Tule koju, tütrekene.
Kaldu koju, kanakene!“

Tütar lausus meelestana,
Lausus meele poolestana:
„Isakene, hellakene,
Taadikene, tähekene!
Mida paned tööda tegemaie,
Mida asjada ajama?“

Isa lausus meelestana,
Lausus meele poolestana:
„Tule ikka rehte peksemaie,
Kaldu kooti kandemaie!“
Neiu lausus meelestana,
Lausus meele poolestana:
„Vii ikka risti rehe peale,
Pane kulda koodi peale,
Külap risti rehe peksab,
Külap kulda koodi kannab!“

Tuli hommik, tõusis päeva,
Astus ao veerekene.
Neiu istus ilma ääre peale,
Kuu kulla poole peale,
Poole ilma ta ilustas
Poole valda valgustasi.

Kes läks koju kutsumaie,
Kes läks maija manitsema?
Ema läks koju kutsumaie,
Mamma maija manitsema;
„Tule ikka koju, tüttareni,
Kaldu koju, imekana!“

Tütar aga lausus meelestana,
Lausus meele poolestana:
„Mida tööda tegemaie,
Mida asjada ajama?“
„Lenda lehmi lüpsemaie,
Kaldu karja saatemaie!“

Tütar lausus meelestana,
Lausus meele poolestana:
„Emakene, hellakene,
Mammakene, marjakene!
Vii sa linik lehma peale,
Pane kaput karja peale,
Küll too linik lehma lüpsab
Küll too kaput karja saadab.“
Tuli hommik, tõusis päeva
Astus ao veerekene.
Istus ta ilma ääre peale,
Kulla kuu poole peale,
Poole ilma ta ilustas,
Poole valda valgustasi.

Kes läks koju kutsumaie,
Kes läks maija manitsema?
Veli läks koju kutsumaie,
Veli läks maija manitsema:
„Tule ikka koju, sõsareni,
Kaldu koju, imekana,
Tule sa sõõrdu raiumaie,
Lenda leppa laasimaie.“

Õde lausus meelestana,
Lausus meele poolestana:
„Pane sa sõlgi sõõru peale,
Lehed lepa oksa peale,
Küll see sõlgi sõõru raiub,
Külap lehed lepa laasvad.“

Tuli hommik, tõusis päeva,
Astus ao veerekene.
Istus ta ilma ääre peale
Kuu kulla poole peale,
Poole ilma ta ilustas,
Poole valda valgustasi.

Kes läks koju kutsumaie,
Kes läks maija manitsema?
Sõsar läks koju kutsumaie,
Sõsar maija manitsema:
„Tule ikka koju, sõsareni,
Kaldu koju, imekana.
On meil kirstud keerimata,

Annivakad vaalimata;
Tule sa kirstu keerimaie
Annivakka vaalimaie."

„Sõsarani, armahani!
Saa ei must kirstu keerijada,
Saa ei must vaka vaalijada,
Pane kiri kirstu peale,
Vii vanik vaka peale
Küll see kiri kirstu keerib,
Küll see vanik vaka vaalib."

Lähe ei koju neiu noori,
Kaldu ei koju imekana,
Istus ilma veere peale,
Kulla kuu poole peale,
Poole ilma ta ilustas,
Poole valda valgustasi.

62. Kalevi heinatöö.

Virumaalt. Eiseni kogudest.

Sõtsekesed noorukesed,
Kus te lähte kolmekesi?
Üle välja viiekesi?
Lähme loojale loole,
Helde'elle heinamaale,
Kalevi kaarida segama.
Lööme lahti laiad kaared,
Föörakaared pööritame,
Riisume hõbe rehalla,
Kuldavarrel kuivatame,
Heinu uhkele hobule,
Suuremehe suksukselle.
Kalev ise kannab kokku,
Alev heinu hanguteleb,
Loovad kuhja kuusikusse,
Loovad saadu sarapikku.
Kuhja paistab kuusikusta,
Saadu üle sarapiku;
Kuhja ei vea tuhat täkku,
Saadu ei sada hobusta;
Köied katki katkenevad,
Jutarihmad ripsatavad,
Rangid katki raksatavad.

Sõtsekesed noorukesed
Mis teil sealt siis andanekse,
Palgaks põllel pandanekse?
Viisi vasest vanikuda,
Kuusi kullast vöökesta,
Seitse siidi seelikuda,
Sõtsekesed noorukesed,
Kus te need vased valate?
Kuhu kullad need panete?
Siidilindid liidategi?
Väimehe väravalla,
Aia uhke ukse peale,
Ämma padja püüri peale.
Sõtsekene noorukene,
Süttib see kuhja kõrbemaie,
Saadu suuri suitsemaie,
Siidilinti leekimaie,
Kust siis kutsud kustutaja,
Leegi laia lahutaja?
Kutsun kuu, kutsun päeva,
Kutsun kangema Kalevi,
See tuleb, pilveke peassa,
Vikerkaar viirune käessa.
See meie kuhjad kustutabki,
Saod märjaksi sajabki,
Siidilindid kõik leotab.
Sõtsekesed noorukesed,
Ei pea tuli me tugevat,
Ei pea vesi me viledat,
Rauda meie rammulista,
Taevas meie tarka meesta.

63. Salmelaul.

Kokku liidetud Virumaa ja Kolga-Jaani teisenditest *).

Oli üksi noori naine;
Läksi karja saatemaie,
Udusella hommikulla,
Karedalla kaste'ella.

*) Read 1—2, 11, 19—20, 29—33, 52—55, 68—73, 75, 77—84, 88—90, 96—101, [illegible]—121 (Neus EV, Nr. 8 A), 3—10, 15, 17—18, 122—132, 135—138, 149—150 (ib. B), 91—94, 103, 105-6, 139—48 (ib. C), 167—71, 182—9 (ib. D); 22—3, 26—8, 34—5, 56—7, 76, 85—[illegible], 95, 102, 104, 133—34, 151—66, 172—81, 218—21 (VK. II Nr. 460 A), 190—217, 222—228 (VK. II Nr. [illegible]); 21, 24—5, 36—51, 58—72 (Vesk. ER I. Nr. 52 a), 12—14, 16 (ib. Nr. 52 b).

Leidis kana karjateelta,
Kuke kullatud mäelta.
Kana siblis siidisida,
Kukke kulda narma'aida.

Eite põimis põllejena,
Seadis särgi rüppejena,
Viis see kana koduje,
Pani vakkaje vanuma,
Alla kaane kasvamaie.

Kasvas kuu, kasvas kaksi,
Kasvas kortel kolmat kuuda,
Natukene neljatagi,
Peale paari päeva kaksi.
Eit läks aita vaatamaie:
Kanast kasvasi inime,
Sula Salme neitsikene.

Salmel käisid kolmed kosjad,
Viied kuued viinakruusid,
Saja seitsemed sõnumid:
Üks oli kuu, teine päeva,
Kolmas tähte poisikene.
Isa kutsus kuulegi,
Ema pakkus päevalegi,
Veli tänitas tähele.

Tuli kuu poisikeue
Viiekümmenel hobusel.
Kuuekümnel kutsarilla.
Salme hüüdis aidastana,
Kõneles kivi kojasta:

„Ei mina kuld lähe kuulegi,
Hõbe ei ööde kuningalle!
Kuul on kuusi ametida:
Korra kaob, teise kasvab,
Korra kaob ta koguni;
Vahel ta varagi tõuseb,
Vahel tõuseb valge'essa,
Vahel enne valge eda,
Korra tõuseb koidikulla.
Korra enne koidikuda,
Korra koidu keske'ella,
Vahel päeva veerengulla,
Vahel päeva tõusengulla,

Vahel ta lõõrib lõune'elgi,
Keerleb keskehommikulla;
Vahel uputab uduje.
Vahel peidab pilve'eie,
Vahel ei käi kodugi."

Tuli päeva poisikene
Viiekümmenel kobusel,
Kuuekümnel kutsarilla.
Salme hüüdis kaugelt vastu:
„Ei mina kuld lähe päevalegi,
Hõbe ei pärgapealegi!
Päev teeb paljugi pahada,
Päeval viisi viisikesta:
Palavasti paistab päeva,
Heledasti heidab ilma.
Kui on hele heinaaega,
Siis ta vihmada vihistab;
Kui on kallis kaerakülvi,
Rõõmus rukkilõigu aega,
Siis ta põudada põristab,
Kaerad nurmele kaotab,
Linad liidab liivakulle,
Odrad põllule põletab,
Herne'ed vao vahele
Tatterad toa tahaje."

Tuli tähte täisi meesi
Viiekümmenel hobusel,
Kuuekümnel kutsarilla.
Salme hüüdis aidastana,
Ebemista heitis häälta:

„Talli vii tähe hobune,
Tähe lauku latterie.
Andke ette heinasida.
Kandke ette kaerasida.
Peitke peenije linuje,
Katke laia kanga alla,
Silmad siidije magama,
Kabjad kaeraje lebama."

Tähte tuppa kutsutie:
Ette see ihutud lauda,
Taha see tahutud seina,
Alla pinki pihlakane,

Ette need road rohised,
Peale pipparad paremad.
Ette see hõbeda kannu,
Sisse see mõdu magusa;
All on meski, peal on vahtu,
Keskel on õlut punane.
Ema aga tähe palve'elle:

„Söö, tähte, joo tähte,
Joo, tähte, ela tähte,
Ela, tähté, rõõmusasti!“

Tähte mõõkada täristas,
Kulda helkuda helistas,
Kannus-kardada kõristas;
Ratsu rauda raksatasi:

„Ei taha süüa, ei taha juua!
Ei taha juua, memmekene!
Tooge mu oma tubaje,
Saatke Salme põrandalle!“

Salme hüüdis aidastana,
Kõneles kivi kojasta,
Üle õue hoone'esta:

Peiukene, poisikene,
Andsid aega kasvadessa,
Anna aega ehtidessa.
Kaua ehib see isata,
Kaua ehib see emata,
Kaua vaene vöötelekse.
Ei ole eite ehtimassa,
Vanemat valmistamassa;
Küla eided ehitavad,
Vanad naised valmistavad.
Küla annab külma nõu,
Rahvas raudase südame“.

Eit aga hüüdis nurgastana:
Söö, tähte, joo, tähte,
Joo, tähte, rõõmusasti!“

Tähte kuulis, vastu kostis:
„Ma'p taha süüa, ma'p taha juua,
Ma'p taha juua memmekene.“
Eite kuulis, vastu kostis:
„Ehk tahad, marjuke, magada?

Tähte varsti vastu kostis:
„Ma'p taha, marjuke, magada.
Tooge mu oma tubaje,
Kuldane tähe kädeje,
Hõbedane etteõue,
Saatke Salme põrandalle!“

Salme kuulis, vastu kostis:
„Mari, mu madala neidu,
Anna kõrval kõrge'embi,
Too minu udune särki
Peale see ihu ilusa,
Tooge mu tohine särki,
Too mu rukka roome kirja
Peale see uduse särgi;
Too vöö vaherpuu kirja,
Too mu kirjavad käiksed,
Too muu rätik räimekirja
Peale see kirjava käikse,
Too mu kuube kulda toome!“

Toodi neidu siis tubaje,
Saadi Salme põrandalle,
Külaliste keske'elle,
Pulmavõõraste vahele.
Pulmavõõrad vaatelesid,
Külalised küsitelid:
„Kas see kuu on, või kas päeva,
Ehk on ehatütar noori?“
Ei tund isa, ei tund ema,
Ei tund veli, ei tund õde.
Teda ju salakamberissa
Murueit oli ehitanud,
Metsapiigad palmitanud,
Selga pannud udusärgi,
Kaela kuldased kudrused,
Peale pilvist paelasida,
Kõige peale kastekuube,
Päevapärgada päheje.

Risti tantsu tantsitie,
Viru tantsu veeretie,
Harju tantsu hakatie,
Järva tantsu jäetie,
Oma tantsu hoietie

Kui ju puhkas pulmapilli,
Kui ju väsis õllekannu,
Kui ju tantsijad tüdisid,
Siis läks saani Salmekene,
Tema kõrva tähekene,
Põlevpalge peiukene,
Siravsilma kaasakene.
Salme aga hüüdis saanistagi,
Pisarsilmilla pajatas,
Kuldakeelil kuulutasi:
„Ära pean mina minema,
Ära pean hädasti minema,
Ära häista rahva'aista,
Paremaista paikadesta!
Pidu peab pärale jääma,
Pulm peab jääma poolikulle,
Õlled otsaje ujuma,
Saiad saama kannikalle.
Jumalaga, isakene,
Jää sa terveks, taadikene,
Kes mind valjuil kätel kaitsid,
Käredasti kasvatasid!
Jumalaga, emakene,
Jää sina terveks, memmekene,
Kes mind kalliks kasvatasid,
Hellal rinnal imetasid,
Üles tõstsid, hüpatasid,
Maha panid, mängitasid,
Suu juures suisutasid.
Käevarsil kiigutasid,
Hellas hõlmas õõtsutasid!
Jumalaga, vennad väiksed,
Keda enne kiigutasin,
Käevarsil viibutasin,
Süles unde õõtsutasin!
Jumalaga, hellad õed,
Sõtsed sõrme suurukesed,
Kelle kaasas üles kasvin,
Seas suureks sirgunesin,
Kaokeseks kasvanesin!

Isakene, taadikene,
Emakene, memmekene,
Vennakesed, väiksekesed,

Õekesed, õiekesed!
Ära pean mina minema,
Linnukene lendamaie,
Tõusemaie tähtimaale.
Tuul teil toogu terviseida,
Vihm teil viigu sõnumida,
Kaste kurbtust kuulutagu!“
  Jäid siis nõmmed nuttemaie,
Heinamaad helisemaie,
Põllud silmi pühkimaie,
Väljad vaikselt vaatamaie,
Kuusik kurbtust kustutama,
Kaasik kabu kahjatsema,
Lepik lasta leinamaie.

Vrd. [illegible] E [illegible] II nr. [illegible] „[illegible] tütre kosilased“.

64. Jõulu laul.

Virumaalt (read 1—2 Viljandimaalt). A. Knüpfferi kogudest (Õpet. Eesti S.)

  Jeesus läks maale kõndimaie,
Jõulu pikile pühile,
Paastu palve reede'ella.
Maarja Marta õhtu'ella.
Tulid vastu juudamehed,
Piilatuse pikad poisid,
Suure Rooduse sulased.
Jeesus kinni võetie,
Ära Jeesus tapetie,
Jeesus haudaje maeti,
Haud oli sügav kümme sülda,
Küünar peale kümme sülda.
Valvama jäid valkjad poisid,
Piirama jäid pikad poisid,

  Jeesus hauasta kõneles:
„Kui te lähte linna poole.
Kallake Kidroni poole,
Viige mu isale teada,
Viige mu emale teada,
Andke teada haudujalle,
Et on poega po'oksessa,
Ilus ilma samba'assa,
Armas haua kalda'alla.“

Ei siis uskund Maariani,
Et oli poega po'oksessa,
Ilus ilma samba'assa,
Armas haua kalda'assa:
Härg on lahitud laesse,
Kukk on kulda varda'assa,
Lammas on panni peal praeksi.

Härg läks ambudes mäele,
Lammas läks mängides kesale,
Kukk läks lakka lauladessa,
Hõbedasta õrta mööda,
Vaskista väravat mööda.

Siis vast uskus Maariani,
Et oli poega po'oksessa,
Ilus ilma samba'assa,
Armas haua kalda'assa.

65. Jeesus sõitis jõge mööda.

Räpinast. Set. L. I. Nr. 155. (lhk. 161—162).

(Murdes).

Jessu sõitsi jõkõ möödä,
Pühä Maarja perve möödä,
Sõlõ tele tilinalla,
Kaala raha kahinalla.
Keä vasta puttunõsi,
Puttunõsi, johtunõsi?
Kerik vasta puttunõsi,
Puttunõsi, johtunõsi.

Kerikoni, ristikani!
Vii iks Jessu üle vete,
Kosta Jessu kuiva pääle,
Koh iks kesä kuivada,
Ruo päält päälsidä.

Kuis ma iks vii, Jessukõnõ,
Kuis ma kosta kuiva pääle?
Tulõ hommong, tõusõs päivä,
Tulõva sisse sinisärgi,
Maani massakarvalise,
Ütte tulõva nulga nooremehe,
Ütte kolga kosilasõ.

Jälki sõit Jessu jõkõ möödä,
Pühä Maarja perve möödä,
Sõlõ tele tilinalla
Kaala raha kahinalla.
Keä vasta puttunõsi,
Puttunõsi, johtunõsi?

Huokõnõ, ratsukõnõ!
Vii Jessu üle vete,
Kosta Jessu kuiva pääle.
Kuis ma iks vii, Jessukõnõ,
Kuis ma kosta kuiva pääle?
Omma iks maa kündemädä,
Mul iks maa arimada.

Jälki sõit Jessu jõkõ möödä,
Pühä Maarja perve möödä.

Kea iks vasta puttunõsi,
Puttunõsi, johtunõsi?
Härgä vasta puttunõsi.

Häräkene, orakõnõ!
Vii Jessu üle vete,
Kosta Jessu kuiva pääle,
Kos omma kesä kuivada,
Ruo päält päälsidä.

Kuis ma sinno vii, Jessukõnô,
Kosta, Jessu, kuiva pääle?
Kukru ärä kulunu,
Sarvõ alla sadanu.

Häräkene, orakõnõ!
Panõ kulda kukrust,
Hõpõ iks sarvilõ salitsõ.

Härgä panni kulda kukrust.
Hõpõ salits sarvilõ,
Sis vei Jessu üle vete.

(Tõlge).

Jeesus sõitis jõge mööda,
Püha Maarja perve mööda
Sõle telje tilinalla,
Kaela raha kahinalla.
Kesse vastu puutunesi,

Puutunesi, juhtunesi?
Kirik vastu puutunesi,
Puutunesi, juhtunesi.

Kirikuni, ristikeni!
Vii ikka Jeesus üle vete,
Kanna Jeesus kuiva peale,
Kus ikka kesa kuivada
Ro'o pealta pealiseida.

Kuis ma ikka viin, Jeesukene,
Kuis ma kannan kuiva peale?
Tuleb hommik, tõuseb päeva,
Tulevad sisse sinisärgid,
Maani maksakarvalised,
Kokku tulevad nurga noored,
Kokku kolga kosilased.

Jälle sõitis Jeesus jõge mööda,
Püha Maarja perve mööda,
Sõle telje tilinalla,
Kaela raha kahinalla.

Kesse vastu puutunesi,
Puutunesi, juhtunesi?

Hobukene, ratsukene!
Vii Jeesus üle vete,
Kanna Jeesus kuiva peale.

Kuis ma ikka viin, Jeesuken,
Kuis ma kannan kuiva peale?
On ikka maa kündemata,
Mul ikka maa harimata.

Jälle sõitis Jeesus jõge mööda,
Püha Maarja perve mööda.

Kes ikka vastu puutunesi,
Puutunesi, juhtunesi?
Härga vastu puutunesi.

Härjakene, orjakene!
Vii Jeesus üle vete,
Kanna Jeesus kuiva peale,
Kus on kesa kuivada,
Roo pealta pealiseida.

Kuis ma viin sind, Jeesukene,
Kannan, Jeesus, kuiva peale?

Kukal ära kulunud,
Sarve alla sadanud.

Härjakene, orjakene!
Pane kulda kuklasse,
Hõbedat sarvile kuhja.

Härga pani kulda kukla,
Hõbedat kuhjas sarvile,
Siis viis Jeesu üle vete.

66. Neitsi Maarja kuld.

Kihnust. AS.

(Tõlge).

Meie tüdrukud õeksed,
Meie poisid pooled vennad,
Lähme seda tehtud teeda kaudu,
Seda raiut rada kaudu,
Kus oli jumal enne käinud,
Maarija öö maganud.
Mis temal jäänud jälje auku?
Kuld temal jäänud jälje auku.
Kes oli hullu, võttis kulla?
Mina olin hullu, võtsin kulla,
Panin selle kulla kinda sisse,
Viisin see kulla koduje,
Panin tema laia laua peale,
Panin tema pika pingi peale.
Lõhki lõi tema laia laua,
Pooleks lõi tema pika pingi.

(Kihnu murdes).

Meite tüdrikud õeksed,
Meite poisid puõlõd*) vennäd,
Lähme sedä tehtüd tiedä kaudu,
Sedä raiut rada kaudu,
Kus oli Jumal enne käünüd,
Maarija üe maganud.
Mis tämäl jäänüd jäl'je auku?
Kuld tämäl jäänüd jäl'je auku.

* Teis.: eiläd 'hellad'.

Kis oli ullu, võt'tis kulla?
Mina olin ullu, võt'sin kulla,
Panin selle[2] kulla kjõnda sjõsse,
Viisin sie kulla kojosõ,
Panin tämä[3] laia lava piäle,
Lõhki lei tämä laia lava,
Puõlõks lei tämä pitkä pengi.

Märkus. Kihnu rahvalaulud (nagu mujalgi) ei esine mitte puhtas K. saare murdes (kõnekeeles), vaid idioomis, mis Pärnumaa rannamurretele ja ka kirjakeelele vähe ligem on.

---

[2] Teis.: pissin „pistsin"
[3] Teis.: tedä.

III. SÔNASTIK.

Adelema — küsitlema, usutlema.
Alpi (ulpi) — uku, metsa uku, metsa jumalus. Dr. M. Veske seletuse järele olevat sõna uku moonutatud ulpi alpi kujuliseks seepärast, et paganuse jumalate nimetamine olnud muiste keelatud ja taga kiusatud.
Anum — nõu, astjas, riist.
Ärtu — armas, kallis: „Tere ärtu härrakene!“ (Vrd. rootsi hjärtan — saksa Herz).
Haarma — haarama: „Nemad haarsid küsitella“, nemad tungisid, kargasid küsitlema, pärima.
Hällima — häiluma, tuikuma, vankuma, taaruma, kiikuma.
Halama — kaebama, kurtma.
Hame — särk.
Härgitelema — ähvardlema, mitmel korral ähvardama.
Hirrendama — hirsi, teibaid panema.
Hõlst, om. hõlsti — linane rätik.
Höörinui — ümmargune, kurnikujuline nui (?)
Hööris: „hööris sõmer“, ümmarguse teraline sõmer liiv (?)
Ilmaline — siinilmas, maa peal elav inimene.
Iskima — eietama: „ilu iskima“, ilu valmistama.
Itk, om. itku — nutt.
Jaluma — jalgama, lonkama; — sôitma.
Joovikas — sinikas, sinikamari, hallikas.
Jube, om. jubeda — kole, õudne, hirmus.
Kaal, om. kaali — õladel kantav linane naisterahva rätik.
Kaasik — pulmadel laulev naisterahvas; — tütarlaps.
Kabe (kabene), om. kabeda — naine, naisterahvas.
Kabu, om. kao — ilus naisterahvas.
Kaema — vaatama, silmitsema.
Kaljuma — hirnuma, karjuma.
Kalm — surnuaed.
Kalmuline — teisesilmas elav hing, manalane, toonilane.
Kaltsad — muistsed linased püksid.
Kamand — hulk, kari, salk, summ, parv.
Kaokene — kabu, ilus naisterahvas.
Kapukad (kaputad) — kapetad, kabjused, sokid, lühikesed sukad.
Kard, om. karra — õhukene plekk, tress; kardane — tressidega kaunistatud.
Kardavanik — neiu, tütarlaps. (sest et ta karraga, s. o. tressidega ehitud vanikut, pärga kannab).

Karman — tasku.
Kasinad kanased — nõdrad kanakesed.
Kaskijalg, kaskjalg — kängus kask, sookask.
Kaster — kajut, kamber, maja.
Kaustavitsad (reel) — sebavitsad, mis ree põhja varbu kinnitavad.
Kee-kakk — kesine kakk, aganane kakk, vahelik-leib.
Kesv, om. kesva — oder.
Killing (schilling) — vanaaegne raha.
Kimbusärk — kaasavaraks antav särk.
Kirev - kirju.
Kirg, om. kire — tulesäde: „kirge kargab katusesse."
Kool, om. koolu — surm.
Kooljas — surnu.
Kosk, om. kose — paks puukoor.
Kuukuma, kuugun, — kukkuma (käost, kukulinnust).
Kööörima — (riiet) punase nööri või paelaga kaunistama.
Kõrend, om. -a — ritv, latt, pikk puu riiete riputamiseks, kuivatamiseks, lõnga pleegitamiseks. „Päeva kõrendad" päikese kiired.
Küdi, om. küdi (küi) — mehevend.
Künnis — lävi, uksepakk.
Küünima — ulatama.
Küüs: looga küüs — looga otsas olev lõige, õnar, mille kohta aisa ots rihmaga kinni seotakse.
Küüt, om. küüdu — vöödiline, triibuline, jutiline

Laamima — ? Tarvit. rahvalaulus paralleelselt sõnaga **piirama**, näit.: Kis tämäl piiräb pitkäd põllud, või tämäl laamib laiad väl'läd? (Kihnust).
Laie, om. laide — aia rõht, paik aia sees, kust üle rõhtroigaste astutakse, üle käiakse.
Laiguline — lapiline.
Lauline tee — tasane tee.
Lebama — puhkama, lesima, pikutama.
Lemmelinik — lemmes-õhukene linik (?); — armulinik; armas inimene (?).
Lidu — salk, hulk, summ.
Liibu — Liibavi.
Liitma — liitu vajutama, tihedasti kokku, maha suruma. „Olid sa maada kündemassa, leivamaada **liitemassa**" — s. o. põldu rullimas.
Linikpea — naine, abielus olev naine, mehenaine, sest et ta õhukest pearätikut, linikut kannab.
Lõhmusene — lõhmuse puust, noorest niinepuust; puine: „lõhmusesed laulukesed" — puised laulukesed.
Lõõrima — vahtima, vaatama (Nr. 32, 47).
Lõugas — suur kivi kolde ehk lee kõrval, kus peal istutakse.

Maalutama — maas aelema, püherdama.
Maimuke — väike kalapoeg; lapsuke, tütarlaps, neiu.
Mana — Tooni, surnute riigi valitseja.
Manalane — maa-aluse valla valitseja, Mana riigist pärit olev hing, siitilmast lahkunud hing.
Meelikas — meeldiv, meelepärane.
Meelus — meelikas, meeldiv.

Meski — õllevirre ilma humalateta.

Murakas — muulukas, kitsemari, pampel, karuvaarmari.

Mõlkuma — liikuma, vankuma.

Naastuline — naastudega kaunistatud; lapiline, laiguline, tähniline.

Naitma: „naist naitma" — naist võtma, 1) „poega naitma" — pojale naist võtma, „tütart naitma" — tütart mehele panema.

Nimitsema — nimetama.

Nänn — ema, eidekene.

Näsiniin — naiste niin (Daphne Mezereum L).

Nukk, om. nuku — pits, niplis, silmised, tipud, tagid.

Nõres, mitm. nimet. nõresed — nõrgunud pisarad.

Nõretusvakk — nutuvakk, pisarate vakk.

Ohelas — ohelik.

Õletama — sõitlema, hurjutama, siunama.

Osi, mitm. nim. osjad — rebasehännad, kuuskjalad, kidad Schachtelhalm).

Paarid — katuse sarikad.

Paat, om. paadi — paat, paatjas hobune, võik (kollakas) hobune: „Pange ratsud rakkelesse, Paadid hõbe pannaldesse".

Paja (pai) — lükandaken, ettelükatava lauaga kinni käiv aken.

Pajatse vakk, pajatise vakk — (luule) sõnade vakk, lauluvakk.

Palakas — (voodi) lina.

Pallapoolik — linane aluskuub,

Pard (parda), om. parra — habe.

Parras, om, parda — äär, serv.

Pauad ehk põuad — suured hõbedased pärlid.

Pedak — mänd.

Pedastik — männik.

Peel — mastipuu.

Pelastama — peletama, kohutama, hirmutama.

Perv — kallas, nõlvak.

Poeraha — raha, mis poes saadakse või maksetakse.

Poogel — pook.

Pook — poort, riide peale õmmeldud ilunöör.

Press — tress: „Pere pressi preilikene" — pere tressi (s. o. pressidega kaunistatud riietes) preilikene. *Tr-* on muutunud *pr*-ks järgneva *pr*-e mõjul; vrd. proon!

Proon — kroon: „Kulda prooni prouake" — kulda krooni prouake. *Kr-* on muutuuud *pr*-eks järgneva *pr*-e mõjul; vrd. press!

Pugal (pügal) — põigiti joontega.

Puhtel koidu algul.

Purikas — haug.

Pärale jääma — järele jääma.

Pärapaja — talu tagaseinas olev lükandaken.

Põikipool — teatav reeosa.

Põimima — valima, valitsema, noppima.

Püha Jüri — karja kaitsevaim, karja kaitsev pühimus.

Raadilaps — raehärra laps, raehärra tütar.

Rank, om. rangu: lume rank — lume pilv.

Ravistama — rabistama, tibadena sadama, rabinal sadama.

Ravitsema — söötma, toitma.

Redupakk — rõdepakk, tõhtpakk, uksepakk, künnis, lävi.

Roome (rooma) kiri — väljaõmmeldud kiri riietel.

Rukk, om ruka — kuub, seelik, alus.

Sagar: uksesagar — liistukujuline vanaaegne puust uksehing.

Sae ehk saja, sajad, ain. os. saaja — pulmad; pulmarong, pulmavõõrad.

Sajamees — pulmaline, pulmavõõras (meesterahvas), pulmapoiss.

Salitsema — lükkima.

Sang, om. sangu — puust lüpsik.

Siib, om. siiva — tiib.

Sillaline tee — sillutatud, prügitatud tee.

Sirgema — sirutama, õiendama.

Siug — nõeluss, madu.

Soota (määrs.) asjata, ilmaaegu, tühja.

Soovik — vesine, soone maa (kuivem kui soo).

Sugenema — korda minema, õnnelikult arenema, sigima.

Suisa — avalikult, otse, lausa.

Suisutama — kussutama, magama, hällitama, maanutama.

Susi — hunt.

Suvelind — kägu, kukulind.

Sõba — villane rätik; vihmavarjuks tarvitatav vaip; tekk.

Sõtse — isa õde, tädi; — sõbralik nimetus üleüldse naisterahva kohta.

Sõõrd, om. sõõru — maharaiutud põõsastik; ale; sõõrdu raiuma — põõsaid, võsa maha raiuma, alet maha laskma; sõõrdu rookima — maad maharaiutud põõsastest puhastama.

Sõõritama — keerutama.

Taader — taaler, vanaaegne raha.

Taidma — mõistma.

Taotama (midagi) — sihtima millegi peale, kuhugi.

Tapper — väike kirves.

Tänitama — hüüdma, hüüdes sundima.

Tärges: kinga tärked — pastla ormad, pastla äärtes olevad augukesed, kust pael läbi aetakse.

Telg: ukse telg — vanaaegne puust ukseriiv.

Tohine särk — kasetohu moodi hele valge riidest särk.

Tooni — Mana, surnute riigi valitseja.

Toonilane — Toonelas, Manalas, surnute riigis elav hing, manalane, kalmuline.

Turnatama — (üheainsa korra) puristama.

Tutar, mitm. tutrad — ludred, linaluudjad, linaluhad.

Tuumatama, tuumama — mõtlema.

Uisk, om. uisu — suur paat, parv, millega rahvast üle väina sõidutatakse; laev.

Ull, om. ulli — nõrga mõistusega, väeti laps.

Ulpi — alpi, metsa uku, metsa jumalus.

Ups—ilus, kena (saksa hübsch).

Urmane — verine.

Uugastelema — uugama, kiunuma, kääksuma.

Vaarikud — vaarmarjad.

Vahelik, vahelik leib — aganane leib.

Valem, om. valemi — vorm; toru, renn.

Valus — hele, valgustav: „Mis on tähti... valusambi" Kalmun. 4'.

Varvik — madal võsastik, kust sünnis peeneid keppa, varbu lõigata.
Välts — nuga.
Veeris — ümmargune, veerev,
Vehmer — vankri tiisel.
Verev — veripunane.
Vermed — vorbid, verised jäljed ihu peal (löökidest): haavad.
Vislapuu (visnapuu)—kirsipuu.
Võiv — vägev, tugev.
Vöötelema — vöötama, vööd ümber siduma.

Õieng, om. õiengu — otseolek, sirgeltolek, otseseis.
Õilastelema, õilastama, hüüdma, karjuma.
Õlpemed, õlped — kaelkoogud, õlingud.

SISU